

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalous

Juridiikka

2010

Sari Lehtinen

YMPÄRISTÖRIKOKSISTA YM- PÄRISTÖVASTUUSEEN

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Sari Lehtinen

YMPÄRISTÖRIKOKSISTA YMPÄRISTÖVASTUUSEEN

Tämä opinnäytetyö käsittelee ympäristöasioita oikeudellisesta katsantokannasta käsin. Työssä tarkastellaan Suomen ympäristöoikeutta ja ympäristölainsäädäntöä, joka on jakaantunut aihepiireittäin useaan lakiin. Rikoslain 48 luvussa säännellään kaikkein vakavimmista ympäristörikoksista. Varsinaisia ympäristölakeja on parisenkymmentä.

Työssä tutkitaan Suomessa tehtyjä ympäristörikkoksia, jotka ovat lisääntyneet huomattavasti lähivuosina. Ympäristörikkokset luokitellaan monesti talousrikkoksiksi, koska niihin liittyy taloudellisen edun tavoittelu. Työssä otetaan myös selvää siitä, mikä on ympäristölle vahinkoa aiheuttaneen tahon vahingonkorvausvastuu ja kuka huolehtii pilaantuneen ympäristön puhdistamisesta. Aiheuttamisperiaatteen mukaisesti ensisijainen vastuullinen on aiheuttaja, mutta vastuu voi myös siirtyä toissijaiselle vastuulliselle.

Ympäristön hyvinvointi on jokaisen vastuulla, mutta erityisen suuressa vastuussa siitä ovat yritykset, joiden huolimaton toiminta saattaa aiheuttaa mittavat ympäristövahingot. Siitä syystä opinnäytetyössä käsitellään myös yritysten ympäristövastuuta, syitä miksi vastuun kantaminen ympäristöstä on yritykselle kannattavaa ja miten ympäristövastuu käytännössä toteutetaan.

ASIASANAT:

ympäristöoikeus, ympäristölainsäädäntö, ympäristörikos, ympäristövastuu, pilaantuneen ympäristön puhdistusvastuu

Sari Lehtinen

FROM ENVIRONMENTAL OFFENCES TO ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY

This thesis deals with environmental issues from the judicial point of view. The thesis studies Finnish environmental justice and environmental legislation, which has divided into several laws by themes. The 48th chapter of the Criminal Code regulates the most serious environmental offences. There are about twenty actual environmental laws.

The thesis studies environmental offences made in Finland. These crimes have notably increased in the recent years. The environmental offences are often categorized as white-collar crimes because financial benefit is gained. In the thesis one also finds out what is the responsibility for damages of the party who has caused the environmental damage and who is responsible for the cleaning of the damaged environment. According to the matching principle the party who has caused the damage is primarily responsible for it but there can also be secondary responsible party.

Everyone is responsible for the welfare of environment but especially companies which can cause great environmental damages by acting carelessly. For that reason this thesis also handles companies' environmental responsibility, reasons why it is profitable for the companies and how to carry it out.

KEYWORDS:

environmental justice, environmental legislation, environmental offence, environmental responsibility, cleaning responsibility of contaminated environment

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 YMPÄRISTÖLAINSÄÄDÄNTÖ	8
2.1 Ympäristöoikeus	8
2.2 Osa-alueet	9
2.3 Periaatteet	10
2.4 Lainsäädäntö	11
2.5 Lupamenettely	17
2.6 Ympäristölainsäädännön valvonta	22
3 YMPÄRISTÖRIKOKSET	25
3.1 Mikä on ympäristörikos?	25
3.2 Ympäristörikokset talousrikoksina	26
3.3 Ympäristörikokset Suomessa	27
4 YMPÄRISTÖVAHINGOJEN KORVAUSVASTUU	32
4.1 Ympäristövahingon määritelmä	32
4.2 Vahingonkorvausvastuun syntytilanteet	32
4.3 Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta	33
4.4 Vahingonkorvausvastuun määräytyminen	34
4.4.1 Pilaantuneen ympäristön puhdistamisvastuu	35
4.4.2 Vahingonkorvausvastuu	38
4.4.3 Rikosoikeudellinen vastuu	39
5 YRITYSTEN YMPÄRISTÖVASTUU	40
5.1 Vastuullinen liiketoiminta	40
5.2 Ympäristövastuu	41
5.3 Ympäristövastuun toteuttamisen keinot	42
5.3.1 Oma-aloitteinen ympäristövastuu	42
5.3.2 Viranomaisohjaus	44
5.4 Ympäristövastuullisen yritystoiminnan hyödyt yritykselle	45
6 POHDINTA	47
LÄHTEET	50

KUVIOT

Kuvio 1. Lupakäsittelyn vaiheet	19
Kuvio 2. Puhdistamisvastuun kohdentaminen	35
Kuvio 3. Ympäristön pilaantumistilanteita	36
Kuvio 4. Yritysvastuun kolme pilaria	40

TAULUKOT

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet ympäristörikokset vuosina 1999–2008	29
Taulukko 2. Erilaisten tekopiirteiden esiintyminen poliisin tietoon tulleissa ympäristönturmelemistapauksissa vuonna 2006	30

1 JOHDANTO

Ympäristöasiat ovat olleet uuden vuosituhannen puhutuimpia aiheita. Eri puolilla maailmaa tapahtuneet ympäristökatastrofit ovat nostaneet termit, kuten ilmastomuutos, kestävä kehitys ja ympäristövastuu, kaikkien huulille. Ympäristöstä huolehtimisen tulisikin olla itsestäänselvyys jokaiselle kansalaiselle. Suomen perustuslaissa (731/1999) on toisessa luvussa oikeuksien joukossa 20 §, jonka mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.

Ympäristöllä voidaan tarkoittaa sekä fyysistä että sosiaalista ympäristöä. Fyysinen ympäristö on ihmistä ympäröivä tila, joka voi olla luontoympäristö tai rakennettu alue. Sosiaalinen ympäristö taas on rajallisempi alue tai tila, jossa ihminen on sosiaalisessa yhteydessä toisiin ihmisiin, kuten työpaikalla tai liikenteessä. (Hollo 2004a, 15.) Oli sitten kyse fyysisestä tai sosiaalisesta ympäristöstä, on tärkeää, että ympäristö on elinkelpoinen. Kestävän kehityksen periaatteen mukaan ympäristö on yhteinen eikä nykyisellä sukupolvella ole liiallisella kuluttamisellaan oikeutta viedä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta omien tarpeidensa tyydyttämiseen.

Opinnäytetyöni käsittelee ympäristöasioita oikeudellisesta katsantokannasta käsin. Ympäristöasiat valikoituivat aiheekseni pääasiallisesti siksi, että olen itse kiinnostunut ympäristön hyvinvoinnista, mutta myös siksi, ettei juridiikan opintojen yhteydessä ole käsitelty ympäristöoikeutta. Ympäristöoikeus on minulle täysin tuntematon oikeudenala ja sen vuoksi tämä työ koostuu useista tutkimusongelmista. Opinnäytetyön toisessa luvussa käsitellään Suomen ympäristöoikeutta. Tavoitteena on tutkia ympäristölainsäädäntöä, joka ei olekaan ihan yksiselitteinen. Ympäristöön kohdistuvia toimintoja, sekä yksityisten ihmisten että yritysten, säännellään monilla ympäristölaeilla. Moniko näihin lakeihin on kuitenkin tutustunut? Ympäristölainsäädännön valvonta on hajanaista ja työssä tehdään katsaus siihen miten Suomessa on valvonta järjestetty. Ympäristörikosten määrä on vajaassa kymmenessä vuodessa kaksinkertaistunut. Kolmannessa luvussa tarkastellaankin ympäristörikoksia, mitä ne ovat ja millaisia ympäristörikoksia Suomessa on lähivuosina tehty. Neljäs luku keskittyy ympäristövahinkojen kor-

vausvastuuseen ja sen muotoihin. Aiheuttamisperiaatteen mukaan vahingon aiheuttaja on vastuullinen korvaamaan ympäristölle aiheutuneet vahingot. Ympäristönsuojelulain (86/2000) mukaan yritystoiminnan harjoittaja on vastuussa sekä toimintansa haitallisten ympäristövaikutuksien ennaltaehkäisystä että ympäristöhaittojen poistamisesta tai rajoittamisesta mahdollisimman vähäiseksi.

Yrityksillä on iso osa ympäristönsuojelussa. Viides luku käsittelee yritysten ympäristövastuuta. Työssä tarkastellaan ympäristövastuun toteuttamisen keinoja. Yritysten ympäristötietoisuuden heräämisestä huolimatta uutisissa kerrotaan jatkuvasti erilaisista ympäristövahingoista: tankkilaiva päästää polttoöljynsä mereen, tehtaasta karkaa ilmaan myrkyllisiä päästöjä, jätteenkeräisyhtiö pumppaa jätteensä sadevesiviemäriin, luonnon ympäristöä muokataan luvan vastaisesti ja niin edelleen. Mitä ympäristövastuullisuus oikeastaan merkitsee yrityksille, onko se vain ”vihertymistä” taloudellisen voiton saavuttamiseksi? Yritysten ympäristöystävällisyydestä on viime vuosina tullut tärkeä kilpailuvaltti liike-elämässä. Monet yritykset ovat ottaneet ympäristövastuun osaksi yritysvastuutaan, mikä nostaa yrityksen arvostusta kuluttajien silmissä. Ihmisten herääminen ilmastonmuutokseen ja sen myötä ympäristöystävällisempään kuluttamiseen on luonut markkinaraon, jota ympäristövastuun edelläkävijäyritykset ovat pystyneet tuloksellisesti hyödyntämään.

Ympäristöoikeuden kurssin puuttuessa koulutusohjelmastamme tämä opinnäytetyö voikin toimia lyhyenä ympäristöoikeuden kurssina seuraaville ympäristöasioista kiinnostuneille opiskelijoille. Tietolähteinä opinnäytetyössä käytän ympäristölakeja, monipuolista kirjallisuutta sekä internet-lähteitä.

2 YMPÄRISTÖLAINSÄÄDÄNTÖ

2.1 Ympäristöoikeus

Hollon (2009, 10) teoksessa määritellään ympäristö ”yleisellä tasolla luonnon ja sen ominaispiirteiden, mukaan lukien ihmisen ja hänen luomansa yhteiskunnan olosuhteiden kokonaisuudeksi, johon ihminen on yhteydessä ja johon hän toimillaan vaikuttaa”. Hollo toteaa kuitenkin, että oikeudellisesti ympäristöllä ei ole tarkkaa määritelmää. Ympäristökäsitteen katsotaan yleisesti ottaen määräytyvän ihmisen omista ja toisten toimenpiteistä aiheutuvien vaikutusten tunnistamisen kautta. Vaikutusperiaate onkin ympäristöoikeuden keskeinen säännösten soveltamisalaa määrittelevä väline. Ratkaisevaa ei tällöin ole tapahtuuko ympäristöä pilaava toiminta omalla maalla vai ei, koska vaikutukset ovat sijainnista riippumatta samat.

Ympäristö voidaan jakaa fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Ympäristöoikeus kuitenkin keskittyy lähinnä fyysiseen ympäristöön: ihmisiin, eläimiin, kasveihin, maaperään, veteen, ilmaan ja rakennuksiin. Ympäristöoikeuden tehtävä on säännellä ihmisen suhdetta luontoon ja rakennettuun ympäristöön. (Nissinen 2003, 621 [viitattu 26.2.2009].)

Suomessa on säännelty ympäristöön vaikuttavaa toimintaa jo pitkään. Aluksi sääntely kohdistui maahan, metsään ja vesistöön. Teollistumisen myötä huomio kiinnittyi myös alkuperäiseen luontoon ja kulttuuriseen ympäristöön. Useita uusia sektorikohtaisia ympäristölakeja, kuten vesilaki ja ilmansuojelulaki, säädettiin 1960–1980-luvuilla. 1990-luvulla tätä hajanaista lainsäädäntöä alettiin uudistaa EY-oikeuden mukaiseksi. 2000-luvun vaihteessa uudistettiin luonnonsuojelulaki ja metsälaki, maankäyttö- ja rakennuslaki sekä ympäristönsuojelulaki. (Ekroos, Kumpula, Kuusiniemi & Vihervuori 2002, 3; Hollo 2004b, 2.)

Ympäristörikosoikeus sen sijaan on Suomessa suhteellisen uusi oikeudenala. Vasta 1970-luvulla, ympäristöasioiden noustessa yleiseen tietoisuuteen, tehtiin ensimmäiset viralliset ehdotukset ympäristörikossäännösten säätämiseksi. Oikeusministeriön asettama ympäristörikostoimikunta ehdotti vuonna 1973 rikos-

lakiin yhtenäisiä ympäristörikossäännöksiä. Ehdotukset eivät kuitenkaan menneet läpi monimutkaisuutensa ja hankalan sovellettavuutensa takia. (Pirjatanieniemi 2001, 2.)

Ympäristörikossäännösten kehittäminen jatkui vuonna 1976, kun rikosoikeuskomitea antoi mietintönsä vuoden 1889 rikoslain uudistamiseksi. Muuttuneiden yhteiskuntarakenteiden myötä ympäristö tunnustettiin nyt ihmisen elinolojen perustekijäksi ja siitä syystä rikosoikeuskomitea nosti ympäristön yhdeksi tärkeimmistä elämänalueista. Rikoslain uudistus oli kuitenkin hidas prosessi ja uudet rikoslain 48 lukuun sisältyvät ympäristörikossäännökset tulivat voimaan vasta 1.9.1995. (Pirjatanieniemi 2001, 3.)

2.2 Osa-alueet

Ympäristöoikeuteen kuuluu kaikki se sääntely, joka ohjaa ympäristön tilaan vaikuttavaa toimintaa ja käyttäytymistä. Ympäristösääntelyn tarkoitus on yhtäläisesti sekä säännellä ympäristön käyttöä että edistää ympäristön suojelua. Ympäristösäännöksiä sisältyy myös sellaiseen lainsäädäntöön, jonka ei suoranaisesti katsota kuuluvan ympäristölainsäädäntöön, kuten esimerkiksi polttoaineverotusta koskevaan sääntelyyn. (Ekroos, Kumpula, Kuusiniemi & Vihervuori 2002, 6.)

Ympäristöoikeus on laaja-alaista ja sen osa-alueet ovatkin kehittyneet itsenäisiksi kokonaisuuksiksi. Hollo (2009, 5) jakaa ympäristöoikeuden elinympäristön suojelun ja luonnonsuojelun lisäksi luonnonvaraoikeuteen, jossa on kyse luonnonvarojen hyötykäytön oikeudellisesta sääntelystä. Luonnonvaraoikeus suojelee ympäristöä sellaisten ympäristölle haitallisten toimintojen osalta kuin esimerkiksi vesien käyttö, maa-ainesten hyödyntäminen, kaivostoiminta, metsätalous ja kalastus. Luonnonvarojen oikeudellista sääntelyä tarvitaan rajoittamaan uusiutumattomien luonnonvarojen käyttöä sekä esimerkiksi kaivostoiminnan aiheuttamia maiseman muutoksia.

Ympäristöasioiden voidaan katsoa myös jakaantuvan yksityisoikeuteen ja julkisoikeuteen. Yksityisoikeudellinen näkökulma ympäristöasioissa merkitsee sitä,

että esimerkiksi luonnollinen henkilö voi vaatia oikeushenkilöltä korvauksia sen aiheuttaman ympäristövahingon pilatessa hänen kaivonsa veden käyttökelpotomaksi. Julkisoikeudellinen näkökulma puolestaan liittyy yleiseen ympäristöetuun, mikä ilmenee monilla tavoilla. Yleinen ympäristöetu edellyttää, että tietyt ympäristöön vaikuttavat toimet vaativat viranomaisen luvan tai ne voidaan kokonaan lailla kieltää. Luvanvaraisesta toiminnasta on kyse esimerkiksi rakennuksen pystyttämisessä ja kokonaan kiellettyä on esimerkiksi terveydelle haittaa aiheuttava toiminta. Tietyt toiminnot voidaan sallia toimintaa rajoittavilla ehdoilla, esimerkiksi metsänhakkuu voidaan rajata alueellisesti niin, ettei siitä aiheudu haittaa suojelluille liito-oraville. (Hollo 2009, 26.)

Viranomaisten ennakkovalvonnan lisäksi julkisoikeuden alaan kuuluu ympäristöön vaikuttavien toimintojen jälki- eli laillisuusvalvonta. Tällä tarkoitetaan viranomaispäätöksiä ja toimenpiteitä, joihin viranomainen ryhtyy laillisen tilan palauttamiseksi lainvastaisessa tilanteessa. Asianomainen voidaan esimerkiksi uhkasakolla velvoittaa toimimaan lain edellyttämällä tavalla. (Hollo 2009, 26.)

2.3 Periaatteet

Ympäristöoikeudessa esiintyy joitakin periaatteita, jotka vaikuttavat sekä lainsäädäntöön että laintulkintaan. Läpäisyperiaate, aiheuttamisperiaate, kestävä kehitys, kestävän käytön periaate, ehkäisyperiaate ja ennalta varautumisen periaate ovat ympäristöoikeuden tärkeimmät periaatteet. (Hollo 2004b, 6.)

Ympäristöoikeudelle on ominaista sen läpäisyvaikutus, mikä tarkoittaa sääntelyn ulottumista muidenkin sääntelysektoreiden soveltamisalaan. Ympäristösääntelyn vaikutukset ulottuvat muun muassa maankäyttöön, elinkeinotoimintaan ja liikenteeseen. Esimerkiksi kiinteät muinaisjäännökset on suojattu muun lainsäädännön nojalla suunniteltuja hankkeita vastaan. Aiheuttamisperiaate tarkoittaa sitä, että ympäristön pilaaja on vastuussa teostaan ja hän on velvollinen joko palauttamaan ympäristö alkuperäiseen tilaan tai korvaamaan aiheuttamansa vahingon taloudellisesti. (Hollo 2004b, 7.)

Kestävän kehityksen periaatteen mukaisesti tulisi toteuttaa sosiaalisesti oikeudenmukaista ja luonnon kannalta kestävää kehitystä. Sen mukaan inhimillinen toiminta ei saa vaarantaa ilmakehän, vesien, maaperän ja kaiken elollisen elin-
kykyä. Kestävän kehityksen periaate sääntelee muun muassa luonnonvarojen käyttöä, toimintojen aiheuttamia riskejä ja ympäristöönnettomuuksien ennakointia. Kestävän käytön periaatteella puolestaan säännellään luonnonvarojen käyttöä. Periaatteen mukaan luonnonvarojen uusiutumiskyky tulee ottaa käytössä huomioon ja luonnonvarojen säilyminen tulevaisuudessa tulee turvata. (Hollo 2004b, 10.)

Ehkäisyperiaatteen mukaisesti ympäristöä vaarantavilla toimialoilla on velvollisuus ennaltaehkäistä toimintansa haitallisia ympäristövaikutuksia. Toiminnanharjoittajan pitää olla selvillä toimintansa haittavaikutuksista eikä tietämättömyyden katsota olevan vastuusta vapautumisen peruste. Ennalta varautumisen periaate velvoittaaakin vaarallista tai vaikutuksiltaan ennakoimatonta toimintaa harjoittavia yrittäjiä varautumaan epätodennäköisiin haitallisiin vaikutuksiin ja riskeihin. Tämän periaatteen tulisi ilmetä lainsäädännössä aina, kun kyseessä on riskialtis toiminta, jossa esimerkiksi käsitellään kemikaaleja tai on säteilyn vaara. (Hollo 2004b, 10.)

2.4 Lainsäädäntö

Ympäristölainsäädännön tarkoitus on suojella ympäristöä. Ympäristölainsäädännön avulla rajoitetaan ja valvotaan haitallisesti ympäristöön vaikuttavia toimintoja. Suomen ympäristölainsäädäntö muodostuu useista eri laeista, jotka sektorikohtaisesti kohdistuvat tiettyyn alueeseen, kuten vesistöön, metsään, maa-ainekseen, kemikaaleihin, jätteisiin ja niin edelleen. Rikoslakiin on koottu vakavimmin ympäristöä vahingoittavat teot. Lakien lisäksi ympäristön etuja säännellään myös hallinnollisilla luvilla.

Euroopan yhteisön lainsäädäntö vaikuttaa merkittävästi Suomen ympäristölainsäädäntöön. EY:n säädökset annetaan suurimmaksi osaksi direktiiveinä, jotka Suomessa saatetaan voimaan joko lailla tai valtioneuvoston asetuksella. Ympäristödirektiivit ovat yleensä minimidirektiivejä, mikä tarkoittaa sitä, että kansalli-

sella tasolla voidaan säätää myös direktiiviä tiukemmasta suojelun tasosta. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 7. [viitattu 22.3.2010].)

Suomen ympäristölainsäädäntö on eriytynyt useiksi omiksi sektorikohtaisiksi laeikseen. Rikoslain lisäksi tässä esitellään lyhyesti pääkohdat ympäristönsuojelulaista (86/2000), luonnonsuojelulaista (1096/1996), jätelaista (1072/1993), vesilaista (264/1961), merensuojelulaista (1415/1994), maa-aineslaista (555/1981), maankäyttö- ja rakennuslaista (132/1999) sekä kemikaalilaista (744/1989). Kyseiset lait valikoituivat työhön siksi, että niiden säädäntö koskee läheisesti paitsi yritystoimintaa harjoittavia niin myös yksityisiä ihmisiä.

Rikoslain (21.4.1995/578) 48 luku

Suomen rikoslakiin lisättiin luku ympäristörikoksista vuonna 1995. Syynä tähän oli ympäristön arvon tunnustaminen ja sen myötä halu nostaa ympäristö rikoslainsäädännössä itsenäiseksi oikeushyväksi. Tätä ennen ympäristörikossäännökset oli jaettu noin 40 sektorikohtaiseen ympäristölakiin. (Kuusiniemi 2001, 1 [viitattu 17.8.2009].)

Rikoslain 48 luvussa säännellään varsinaisista ympäristörikoksista, 48 a luvussa luonnonvararikoksista ja 44 luvusta löytyy säädökset geenitekniikkarikoksesta (9 §), ydinenergian käyttörikoksesta (10 §) ja vaarallisten aineiden kuljetusrikoksesta (13 §). Rikoslain 48 luku jakaa ympäristörikokset ympäristön turmelemiseen (1 §), törkeään ympäristön turmelemiseen (2 §), ympäristörikkomukseen (3 §), tuottamukselliseen ympäristön turmelemiseen (4 §), luonnonsuojelurikokseen (5 §) sekä rakennussuojelurikokseen (6 §). Ympäristörikosten rangaistusasteikko on sakosta aina kuuteen vuoteen vankeutta.

Yhteys aineelliseen ympäristölainsäädäntöön on tunnusomaista ympäristörikossäännöksille. Rangaistavuus siis perustuu toisen lain rikkomiseen tai esimerkiksi toimintaan ilman lupaa. Kuitenkin niin, että ainoastaan sellaisen lain vastainen toiminta voi tulla rangaistavaksi, jos kyseisessä laissa viitataan rikoslain säännöksiin. (Pirjatanniemi 2001, 82.)

”...lain tai sen nojalla annetun säännöksen taikka yleisen tai yksittäistapausta koskevan määräyksen vastaisesti taikka ilman laissa edellytettyä lupaa tai lupaehtojen vastaisesti...” (Rikoslaki 19.12.1889/39, 48:1.1).

Pirjatanniemi (2001, 83) listaa kirjassaan Ympäristörikokset yhteensä 21 lakia tai asetusta, joissa on viittaus rikoslain 1 §:ään. Selkeiden ympäristönsuojelulakien lisäksi viittaukset löytyvät muun muassa terveydensuojelulaista (763/1994), geenitekniikkalaista (377/1995), kemikaalilaista (744/1989), patoturvallisuuslaista 413/1984) sekä ydinenergialaista (990/1987).

Rikoslain 48 luvun 7 §:ssä säädetään vastuun kohdentumisesta ympäristörikoksessa. Pykälän mukaan rangaistukseen tuomitaan se, jonka velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on. Huomioon tulee ottaa tekijän asema, tehtävien ja toimivaltuuksien laatu ja laajuus sekä hänen osuutensa teon syntyyn ja jatkumiseen. Ympäristörikokset tapahtuvat usein tuotannollisessa liiketoiminnassa eikä aina ole ilmeistä kenen vastuulla tapahtunut rikos on. Tämän vuoksi myös oikeushenkilö voidaan tuomita ympäristörikoksesta.

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään rikoslain 9 luvussa. Luvun 3 §:n mukaan rikos katsotaan tehdyksi oikeushenkilön toiminnassa, jos tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon. Oikeushenkilö voidaan myös tuomita siitä huolimatta saadaanko varsinaista tekijää selville. Oikeushenkilö voidaan tuomita yhteisösakkoon, joka voi ylimmillään olla 850 000 euroa. Luvun 6 §:n mukaan yhteisösakon määrään vaikuttaa laiminlyönnin laatu ja laajuus tai johdon osuus sekä oikeushenkilön taloudellinen tilanne.

Ympäristönsuojelulaki (4.2.2000/86)

Uudistunut ympäristönsuojelulaki tuli voimaan vuonna 2000. Uudistuksessa yhdistettiin samaan lakiin eri laeissa hajallaan olleet pilaantumisen torjuntaa koskevat säännökset. Ympäristönsuojelulainsäädännön yhtenäistämiseksi poistettiin eri toimintojen välisiä sääntelyllisiä eroja ja selkeytettiin sääntelyn systematiikkaa. (Kuusiniemi, Leinonen, Marttinen, Salila & Siitari-Vanne 2008, 1.)

Ympäristönsuojelulakia sovelletaan päästöjä aiheuttavaan toimintaan, jätteitä synnyttävään toimintaan sekä jätteen laitos- ja ammattimaiseen hyödyntämiseen tai käsittelyyn. Lakia ei kuitenkaan sovelleta toimintaan, josta säädetään erillisellä lailla, kuten säteilyä aiheutuvien haittavaikutusten ehkäisemiseen siltä osin kuin siitä säädetään ydinenergialaissa (990/1987) tai säteilylaissa (592/1991).

Ympäristönsuojelulain tärkeimmät tavoitteet ovat ympäristön pilaantumisen ehkäisy, pilaantumisesta aiheutuvien vahinkojen poistaminen ja vähentäminen, terveellisen ja viihtyisän ympäristön turvaaminen, jätteiden syntymisen ehkäiseminen, luonnonvarojen kestävä käytön edistäminen, ilmastonmuutoksen torjuminen sekä kestävä kehityksen tukeminen.

Luonnonsuojelulaki (20.12.1996/1096)

Luonnonsuojelulakia sovelletaan luonnon ja maiseman suojeluun ja hoitoon, ei kuitenkaan metsien hoitamiseen ja käyttämiseen niiltä osin kuin siitä säädetään metsälaissa. Luonnonsuojelusuunnittelussa ja maiseman suojelussa tulee ottaa huomioon taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset näkökohdat sekä alueelliset ja paikalliset erityispiirteet.

Luonnonsuojelulain tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen, luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävä käytön tukeminen, luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisääminen sekä luonnontutkimuksen edistäminen.

Jätelaki (3.12.1993/1072)

Jätelaki on jätehuollon erityislaki, jonka tavoitteena on tukea kestävä kehitystä edistämällä luonnonvarojen järkevää käyttöä sekä ehkäisemällä ja torjumalla jätteistä aiheutuvaa vaaraa ja haittaa terveydelle ja ympäristölle.

Jätelaki koskee jätettä; jätteen syntymisen ehkäisemistä, jätteen vaarallisen tai haitallisen ominaisuuden vähentämistä, jätteen hyödyntämisen edistämistä, jätehuollon muuta järjestämistä, roskaantumisen ehkäisemistä sekä roskaantuneen alueen puhdistamista. Jätelakia ei kuitenkaan sovelleta räjähdystarvik-

keen jätteeseen, ydinjätteeseen, radioaktiiviseen jätteeseen eikä mereen sijoitettavaan jätteeseen, koska niistä säädetään omissa laeissaan.

Jätelaki ja ympäristönsuojelulaki ovat osittain päällekkäiset ja ne ovat monilta osin toisiinsa kytkeytyneitä. Siitä esimerkkinä on ympäristönsuojelulain edellyttämä ympäristölupa jätteiden käsittelyyn liittyvän toiminnan edellytyksenä. (Kuusiniemi, Leinonen, Marttinen, Salila & Siitari-Vanne 2008, 10.)

Vesilaki (19.5.1961/264)

Ympäristönsuojelulainsäädännön uudistuksen jäljiltä vesilaki painottuu vesien käytön ja vesitaloushankkeiden sääntelyyn. Uudistuksessa muun muassa vesien ja pohjaveden pilaantumisen sääntely siirrettiin ympäristönsuojelulakiin vaikakin rajanveto asiassa on paikoin häilyvä. Ympäristönsuojelulaissa ympäristön pilaantumisella tarkoitetaan sellaista ihmisen toiminnasta johtuvaa aineen tai energian päästämistä ympäristöön, jonka seurauksena aiheutuu haittaa luonnolle. Vesilain mukaisista hankkeista varsinainen päästötapahtuma puuttuu, mutta hankkeen toteuttamisen aiheuttamat muutokset voivat aiheuttaa vesistön pilaantumisen. (Kuusiniemi, Leinonen, Marttinen, Salila & Siitari-Vanne 2008, 11.)

Vesilain 15 §:ssä kielletään sellainen vesistön muuttaminen, joka esimerkiksi aiheuttaa vahinkoa kalastukselle, aiheuttaa tulvan vaaraa, vahingoittaa vesiluontoa, vähentää luonnon kauneutta, huonontaa vesistön puhdistautumiskykyä, muuttaa valtaväylää tai aiheuttaa vaaraa terveydelle.

Merensuojelulaki (29.12.1994/1415)

Merensuojelulain soveltamisalana on merensuojelu Suomen talousvyöhykkeen ulkopuolella. Ympäristönsuojelulaki puolestaan sääntelee merensuojelua Suomen alueella ja Suomen talousvyöhykkeellä.

Merensuojelulain mukaan suomalainen alus, avomeriyksikkö tai ilma-alus ei saa ryhtyä toimeen, josta voi aiheutua meren pilaantumista. Suomen kansalainen tai suomalainen yhteisö ei muutoinkaan saa Suomen talousvyöhykkeen ulkopuolella merellä ryhtyä toimeen, josta voi aiheutua meren pilaantumista.

Meren pilaamista on toiminta, jossa mereen joutuu joko suoraan tai välillisesti ainetta tai energiaa, joka voi esimerkiksi vaarantaa ihmisen terveyden, vahingoittaa elollisia luonnonvaroja tai meren elämää, estää kalastusta tai muuta meren käyttöä, huonontaa meren käyttömahdollisuuksia tai vähentää viihtyisyyttä.

Maa-aineslaki (24.7.1981/555)

Maa-aineslakia sovelletaan kiven, soran, hiekan, saven ja mullan ottamiseen pois kuljetettavaksi taikka paikalla varastoitavaksi tai jalostettavaksi. Lain tavoitteena on tukea kestävää kehitystä ainesten ottoa sääntelemällä.

Lain mukaan maa-aineksia ei saa ottaa tavalla, joka aiheuttaa kauniin maisemakuvan turmeltumista, luonnon merkittävien kauneusarvojen tai erikoisten luonnonesiintymien tuhoutumista, huomattavia tai laajalle ulottuvia vahingollisia muutoksia luonnonolosuhteissa tai tärkeän pohjavesialueen veden laadun vaarantumista, jollei siihen ole vesilain edellyttämää lupaa. Asemakaava-alueella maa-aineksen ottaminen ei saa turmella kaupunki- tai maisemakuvaa eikä vaikeuttaa alueen käyttämistä asemakaavan mukaiseen tarkoitukseen.

Maankäyttö- ja rakennuslaki (5.2.1999/132)

Maankäyttö- ja rakennuslakia sovelletaan alueiden suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä, jollei erikseen toisin säädetä. Lain säännösten mukaiset alueiden käyttöä koskevat tavoitteet ja suunnitelmat on otettava huomioon suunniteltaessa ja päätettäessä muun lainsäädännön nojalla ympäristön käytön järjestämistä.

Lain tavoite on alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä kestäväen kehityksen edistäminen ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Lailla pyritään myös turvaamaan jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa.

Kunnan alueiden käytön järjestämiseksi ja ohjaamiseksi laaditaan yleiskaavoja ja asemakaavoja. Alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on edistää muun

muassa turvallisen, terveellisen ja viihtyisän elinympäristön luomista, riittävän asuntotuotannon edellytyksiä, rakennetun ympäristön kauneutta, ympäristönsuojelua ja ympäristöhaittojen ehkäisemistä, elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä, palvelujen saatavuutta sekä liikenteen toimivuutta.

Kemikaalilaki (14.8.1989/744)

Kemikaalilaki koskee kemikaaleja sekä niiden valmistusta, maahantuontia, markkinoille luovuttamista, jakelua, pakkaamista, myyntiä ja muuta luovuttamista, varastointia, hallussapitoa ja säilyttämistä, käyttöä, maastavientiä, testaamista, mainostamista sekä muuta näihin rinnastettavaa kemikaalien käsittelyä. Lakia sovelletaan osittain myös sellaisiin biosidivalmisteisiin, joiden teho perustuu pieneliöön. Kemikaalilain tarkoituksena on ehkäistä ja torjua kemikaalien aiheuttamia terveys- ja ympäristöhaittoja sekä palo- ja räjähdysvaaroja.

2.5 Lupamenettely

Ihmisen toiminta aiheuttaa muutoksia luonnossa ja elinympäristössä, jonka vuoksi haitallisia toimintoja ohjataan lupamenettelyllä vahinkojen minimoimiseksi. Luvan toimintansa sallimiseksi tarvitsevat sekä yksityiset ihmiset että yritykset. Lupien tarve ja niiden myöntäminen perustuvat ympäristönsuojelulain, luonnonsuojelulain, vesilain, maankäyttö- ja rakennuslain sekä jätelain säädöksiin. Eräät toiminnot, kuten vesitaloushankkeet, tiettyjen kemikaalien markkinoille luovuttaminen ja jätteiden kuljetus, ovat myös luvanvaraisia. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 23.3.2010].)

Ympäristölupa

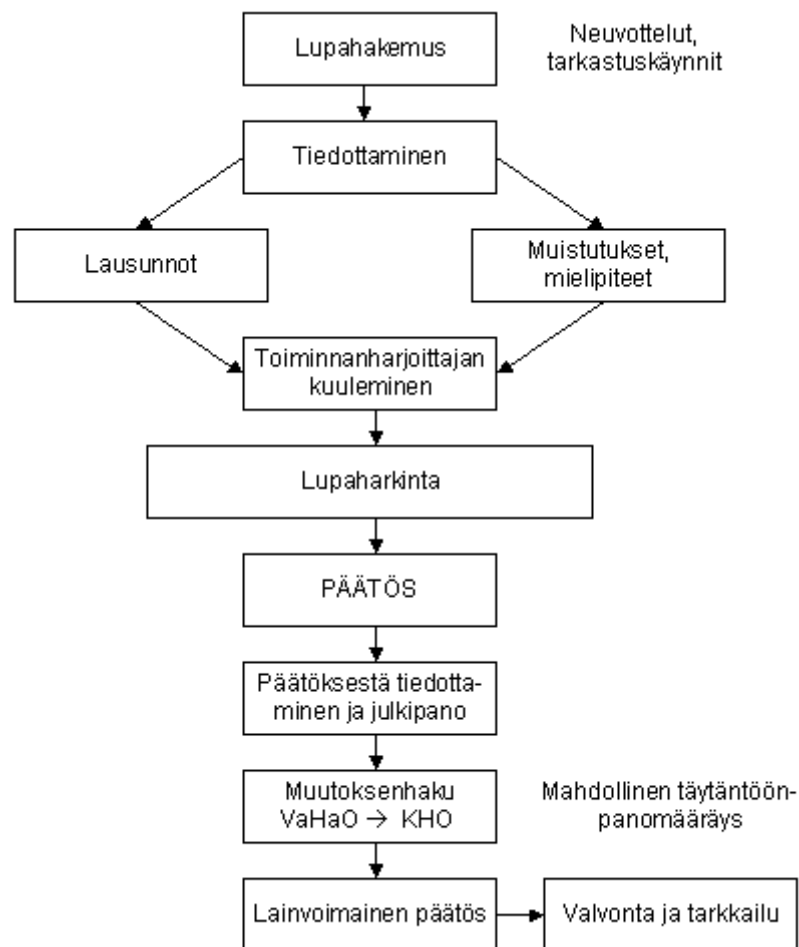
Ympäristönsuojelulain (86/2000, YSL) mukaan ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavaan toimintaan on oltava lupa. Ympäristönsuojeluasetuksessa (169/2000) on yksityiskohtaisesti listattu tällaiset toiminnot, joita ovat esimerkiksi metsä-, metalli- ja kemianteollisuus, energiantuotanto, jätehuolto ja kalankasvatus.

Valtion aluehallinto uudistui 1.1.2010, jonka seurauksena ympäristölupatehtävät keskitettiin perustettaviin aluehallintovirastoihin. Ratkaisu ympäristöluvasta tehdään aluehallintovirastossa, jos toiminnalla saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia tai asian ratkaiseminen aluehallintovirastossa muuten on perusteltua toiminnan laatu tai luonne huomioon ottaen, taikka toiminnan ympäristövaikutukset saattavat kohdistua huomattavassa määrin sijaintikuntaa laajemmalle alueelle. Muussa tapauksessa ratkaisun tekee kunnan ympäristönsuojeluviranomainen. (YSL 31 §.)

Aluehallintoviraston on pyydettävä lausunto hakemuksen tarkoittaman toiminnan sijaintikunnalta ja siltä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta, jonka toimialueella toiminnan ympäristövaikutukset saattavat ilmetä, sekä tarvittaessa vaikutusalueen kunnilta. Hakemuksesta tulee pyytää lausunto myös kunnan ympäristönsuojeluviranomaisilta niissä kunnissa, joissa hakemuksen tarkoittaman toiminnan ympäristövaikutukset saattavat ilmetä, sekä lupaharkinnan kannalta muilta tarpeellisilta tahoilta. (YSL 36 §.) Ennen asian ratkaisemista on niille, joiden oikeutta tai etua asia saattaa koskea, varattava tilaisuus tehdä muistutuksia lupa-asian johdosta. Muillekin kuin asianosaisille on varattava tilaisuus ilmaista mielipiteensä. (YSL 37 §.) Lupakäsittelyn vaiheita havainnollistaa seuraavalla sivulla oleva kaavio.

Lupa voidaan myöntää, jos ympäristönsuojelulain säädösten mukaisesti toiminnasta ei aiheudu terveyshaittaa; merkittävää ympäristön pilaantumista tai sen vaaraa; maaperän, pohjaveden tai meren pilaantumista; erityisten luonnonolosuhteiden huonontumista taikka vedenhankinnan tai sen käyttömahdollisuuden vaarantumista.

Samaisen lain 43 §:n mukaan luvassa on annettava tarpeelliset määräykset päästöistä, päästöraja-arvoista, päästöjen ehkäisemisestä ja rajoittamisesta sekä päästöpaikan sijainnista; jätteistä sekä niiden synnyn ja haitallisuuden vähentämisestä; toimista häiriö- ja muissa poikkeuksellisissa tilanteissa; toiminnan lopettamisen jälkeisistä toimita kuten alueen kunnostamisesta ja päästöjen ehkäisemisestä; sekä muista toimita, joilla ehkäistään, vähennetään tai selvitetään pilaantumista, sen vaaraa tai pilaantumisesta aiheutuvia haittoja.

Kuvio 1. Lupakäsittelyn vaiheet (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 23.3.2010].)

Luonnonsuojelun poikkeuslupa

Luonnonsuojelulaki (1096/1996) pitää sisällään huomattavan määrän kieltoja, mutta joissain tapauksissa kyseisiin kieltoihin voi kuitenkin saada poikkeuslupan lupaviranomaisilta. Luvan sisällöstä riippuen viranomainen voi olla Metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, alueellinen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Suomen ympäristökeskus tai ympäristöministeriö. Poikkeuslupan voi saada esimerkiksi luonnonsuojelualueiden tai uhanalaisten lajien rauhoitusmääräyksistä poikkeamiseen, kuolleena tavatun rauhoitetun eläimen hallussa pitoon taikka luontotyyppin muuttamiskiellosta poikkeamiseen. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 23.3.2010].)

Vesilupa

Toimille, jotka mahdollisesti muuttavat tai pilaavat ympäristöä, tarvitaan vesi- tai ympäristönsuojelulain mukainen lupa. Vesilain (264/1961) tarkoittamia luvan vaativia vesitaloushankkeita ovat esimerkiksi laiturin, sillan tai padon rakentaminen; vesivoiman hyväksikäyttö; puutavaran uitto; ojitus ja pohjaveden otto. Vesistön pilaamisasioita puolestaan säännellään ympäristönsuojelulailla. Tiettyissä tapauksissa toimi vaatii vesiluvan lisäksi ympäristöluvan, jota pitää hakea erikseen.

Päätökset myönnettävistä vesiluvista tekee aluehallintovirasto. Luvan käsittely etenee suurin piirtein samoin kuin ympäristöluvassa. Aluehallintoviraston tulee määrätä suoritettavaksi katselmus, jos hakemuksessa tarkoitetun toiminnan vaikutusten ja siitä aiheutuvien edunmenetysten yksityiskohtainen selvittäminen havaitaan välttämättömäksi eikä tarvittavaa selvitystä voida saada muulla tavalla (Vesilaki 16 luku 5 §).

Maankäytön ja rakentamisen luvat

Rakentamista säännellään maankäyttö- ja rakennuslailla (132/1999, MRL). Lain mukaan rakennuksen rakentamiseen tarvitaan lupa. Lupa tarvitaan myös sellaiseen korjaus- ja muutostyöhön, joka on verrattavissa rakennuksen rakentamiseen, sen laajentamiseen tai kerrosalaan laskettavan tilan lisäämiseen. Rakennuslupa tarvitaan myös rakennuksen korjaus- ja muutostyötä varten, jos työllä voi olla vaikutusta rakennuksen käyttäjien turvallisuuteen tai terveydellisiin oloihin. Luvanvaraista on myös rakennuksen tai sen osan käyttötarkoituksen olennainen muuttaminen. (MRL 125 §.)

Alueiden suunnittelusta, rakentamisesta ja käytöstä voidaan antaa tarkempia säännöksiä ja määräyksiä asetuksella, ministeriön päätöksellä ja kunnan rakennusjärjestyksellä (MRL 2 §). Rakentamista ohjaa myös alueella voimassa oleva kaava. Kunnan alueiden käytön järjestämiseksi ja ohjaamiseksi laaditaan yleiskaavoja ja asemakaavoja. Yleiskaavassa osoitetaan alueiden käytön pääpiirteet ja asemakaavassa osoitetaan osa-alueen käytön ja rakentamisen järjestäminen. (MRL 4 §.)

Rakennuslupan sijasta voidaan hakea toimenpidelupa sellaisten rakennelmien ja laitosten kuten maston, säiliön ja piipun pystyttämiseen, joiden osalta lupa-asian ratkaiseminen ei kaikilta osin edellytä rakentamisessa muutoin tarvittavaa ohjausta. Toimenpidelupa tarvitaan myös sellaisen rakennelman tai laitoksen pystyttämiseen ja sijoittamiseen, jota ei pidetä rakennuksena, jos toimenpiteellä on vaikutusta luonnonoloihin, ympäröivän alueen maankäyttöön taikka kaupunki- tai maisemakuvaan. (MRL 126 §.)

Maisemaa muuttavaa maanrakennustyötä, esimerkiksi puiden kaatamista, ei saa suorittaa ilman maisematyölupaa asemakaava-alueella; yleiskaava-alueella, jos yleiskaavassa niin määrätään; eikä alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimiseksi tai jolle yleiskaavan laatimista tai muuttamista varten on niin määrätty (MRL 128 §).

Rakennusta tai sen osaa ei saa ilman lupaa purkaa asemakaava-alueella tai alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimiseksi. Lupa tarvitaan myös, jos yleiskaavassa niin määrätään. Sen sijaan lupaa ei tarvita, jos voimassa oleva rakennuslupa, lain mukainen katusuunnitelma, maantielain mukainen hyväksytty tiesuunnitelma tai ratelain mukainen hyväksytty ratasuunnitelma edellyttävät rakennuksen purkamista. Lupaa ei myöskään tarvita talousrakennuksen ja muun siihen verrattavan vähäisen rakennuksen purkamiseen, ellei rakennusta ole pidettävä historiallisesti merkittävänä tai rakennustaiteellisesti arvokkaana tai tällaisen kokonaisuuden osana. (MRL 127 §.) Rakennuslupan, toimenpideluvan, maisematyöluvan ja purkamisluvan myöntää kunnan rakennusvalvontaviranomainen.

Kemikaalilupa

Valvontaviranomaiset pitävät kemikaalirekisteriä viranomaisille kemikaalilain mukaan tehtävistä ilmoituksista, lupahakemuksista ja hyväksymishakemuksista sekä niiden perusteella tekemistään päätöksistä. Kemikaalirekisteriin voidaan tallentaa myös muita säännösten ja määräysten noudattamista koskevan valvonnan kannalta tarpeellisia tietoja. (Kemikaalilaki 744/1989, 58 §.)

Kemikaalilupia myöntävät eri tahot kemikaaliaineesta riippuen. Suomen ympäristökeskukselta haetaan lupaa muun muassa suojauskemikaaleille ja biosidisille torjunta-aineille. Kemikaalien laajamittaiseen teolliseen käsittelyyn ja varastointiin haetaan lupaa Turvatekniikan keskukselta ja Elintarviketurvallisuusvirasto puolestaan vastaa kasvinsuojeluaineiden lupahakemuksista. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 23.3.2010].)

Lupa jätteiden keräämiseen, kuljettamiseen ja siirtoon

Jätteiden kuljetuksista Suomessa säädetään jätelaissa (1072/1993). Lain mukaan toiminnanharjoittajan tulee tehdä jätteiden ammattimaisesta keräämisestä ja kuljettamisesta ilmoitus alueellisen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen ylläpitämään jätetiedostoon toiminnan hyväksymistä varten.

Jätteiden kansainvälisissä siirroissa noudatetaan puolestaan Euroopan parlamentin ja neuvoston jätteesiirtoasetusta (EY 1013/2006). Jätelaissa on kuitenkin joitakin määräyksiä ja ehtoja rajat ylittävälle jätesirroille. Jätelaki myös velvoittaa Suomen ulkopuolelle jätteitä myyvän tai välittävän tahon rekisteröimään toimintansa jätetiedostoon. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 23.3.2010].)

2.6 Ympäristölainsäädännön valvonta

Ympäristölainsäädännön noudattamista valvovat useat viranomaiset. Valvontakohde vaihtelee sen mukaan mitä ympäristölaeissa säädetään, esimerkiksi ympäristönsuojelulain, jätelain ja vesilain valvonta kuuluu alueellisille elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille sekä kuntien ympäristönsuojeluviranomaisille.

Havaitessaan lainvastaisen tilan valvontaviranomaisella on velvollisuus ryhtyä toimiin tilanteen saattamiseksi lainmukaiseksi. Valvontaviranomainen toimii valvottavan lain ja hallintolain säännösten mukaisesti ja etenee valvonta-asiassa tekemällä selvityspyynnön tai tarkastuksen, antamalla kehotuksen korjata asiantila taikka antamalla hallintopakkomääräyksen, jolloin viranomainen voi välittömästi ryhtyä toimenpiteisiin lainvastaisen toiminnan lopettamiseksi. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 9 [viitattu 30.3.2010].)

Ympäristönsuojelulain mukaan valvontaviranomaisen tulee tehdä ilmoitus ympäristön turmelemisesta tai muista ympäristönsuojelulain rikkomistapauksista poliisille, mutta viranomainen voi käyttää asiassa harkintaansa. Ilmoitus saadaan jättää tekemättä, jos teko on vähäinen eikä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 9 [viitattu 30.3.2010].)

Ylimpänä viranomaisena toimii ympäristöministeriö, joka vastaa ympäristöpoliittisista linjauksista, hallinnonalan ohjauksesta ja strategisesta suunnittelusta. Ympäristöministeriön tehtävänä on asettaa ympäristönsuojelun tavoitteet, valmistella ja kehittää ympäristölainsäädäntöä sekä johtaa alan kansainvälistä yhteistyötä. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 29.3.2010].)

Suomen ympäristökeskus (SYKE) on tutkimus- ja asiantuntijalaitos, joka tuottaa tietoa ympäristön muutoksiin liittyvistä asioista. Se myös pyrkii kehittämään menetelmiä vesien-, ilman- ja maaperänsuojelun sekä jätehuollon ja kemikaalivalvonnan edistämiseksi. SYKE osallistuu asiantuntijan ominaisuudessa ympäristölainsäädännön valmisteluun. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 29.3.2010].)

Valtion aluehallinnon uudistuksen astuessa voimaan 1.1.2010 alueelliset ympäristökeskukset lakkautettiin ja tehtävät siirtyivät perustettuihin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksiin (ELY). Alueelliset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset valvovat ympäristönsuojelua ja vastaavat ympäristölainsäädännön valvonnasta. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 29.3.2010].)

Samaisessa uudistuksessa alueellisten ympäristökeskusten ympäristölupatehtävät ja ympäristölupavirastojen tehtävät siirtyivät lääninhallitusten tilalle perustettuihin aluehallintovirastoihin (AVI). Aluehallintovirastojen vastuulle kuuluu suurten ja keskikokoisten tuotantolaitosten ympäristölupien, vesilain mukaisten lupien, jätteenkäsittelyn ympäristölupien sekä pilaantuneiden maiden kunnostuslupien käsittely. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 29.3.2010].)

Ympäristölainsäädännössä on kuntien vastuulle määrätty tiettyjä lupa- ja valvontatehtäviä. Kuntien vastuulle kuuluu oman kunnan ympäristönsuojelu, sen kehittäminen ja valvonta. Näistä tehtävistä huolehtii kunnanvaltuuston nimittämä

ympäristönsuojeluviranomainen, joka usein on kunnan ympäristölautakunta. Ympäristönsuojeluviranomaisen tehtäviin kuuluu muun muassa seurata ympäristön tilaa ja tehdä siihen liittyviä selvityksiä ja tutkimuksia, tehdä esityksiä ja aloitteita ympäristönsuojeluun liittyvistä asioista muille viranomaisille sekä huolehtia ympäristönsuojelua koskevasta tiedottamisesta, valistuksesta ja koulutuksesta kunnassa. (Kuntatiedon keskus [viitattu 29.3.2010].)

Rajavartiolaitos on toimivaltainen ympäristörikosten ja luonnonvararikosten esitutkinnassa. Rajavartiolaitos valvoo muun muassa metsästyslain, kalastuslain, luonnonsuojelulain, ympäristönsuojelulain, muinaismuistolain ja aluksista aiheutuvan ympäristön pilaamisen ehkäisemisestä annetun lain noudattamista. Rajavartiolaitoksella on erinomaiset edellytykset suorittaa ympäristöön liittyvää valvontaa, koska sen valvonta-alue kattaa maan, meren ja ilmatilan ja sillä on tehtävien suorittamista varten käytössään asianmukainen kalusto. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 10 [viitattu 22.3.2010].)

Tullin tehtävänä on valvoa ympäristönsuojeluun liittyviä tuonti- ja vientirajoituksia. Tuonti- ja vientirajoituksista säädellään joko EU-asetuksilla tai kansallisilla laeilla ja niiden tarkoituksena on yleisen turvallisuuden sekä ihmisten terveyden turvaamisen ohella ympäristönsuojelulliset näkökohdat. Tulli valvoo esimerkiksi jätelaissa säädettyjä jätteiden kuljetuksia sekä ydinaineita ja radioaktiivisia aineita. Tulli valvoo myös uhanalaisten kasvi- ja eläinlajien kansainvälistä kauppaa koskevien määräysten noudattamista. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 11 [viitattu 22.3.2010].)

3 YMPÄRISTÖRIKOKSET

3.1 Mikä on ympäristörikos?

Tyypillistä ympäristörikosta on mahdotonta määritellä. Syynä tähän on ympäristöön kohdistuvien loukkausten moninaisuus. Ympäristöä loukkaavat niin yksityiset ihmiset kuin yrityksetkin. Tyypillinen yksityisen ihmisen tekemä ympäristörikos on esimerkiksi sähkölaitteen hylkääminen luontoon. Yrityksen tekemä ympäristörikos voi olla esimerkiksi tuotannossa tapahtuva päästö, joka ylittää lupaehdon salliman rajan.

Rikoslaki (39/1889) määrittelee ympäristörikokseksi teon, jossa tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ympäristöön päästetään, saatetaan tai jätetään esine, ainetta tai säteilyä tai muuta sellaista siten, että teko on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, ympäristön haitallista muuttumista, roskaantumista tai vaaraa terveydelle. Vastaavasti sellaisten esineiden ja aineiden valmistaminen, käyttäminen, kuljettaminen, käsitleminen ja säilyttäminen tavalla, joka saattaa aiheuttaa ympäristölle vaaraa, täyttää ympäristörikkoksen määritelmän.

Ympäristörikoksille on ominaista se, että ympäristölle aiheutettua tuhoa tai pilaantumista ei välttämättä pystytä korvaamaan. Ympäristö ei ehkä koskaan palaudu ennalleen tai ole enää käytettävissä esimerkiksi maaperän saastumisen vuoksi. (Leppänen 2008, 441 [viitattu 17.8.2009].) Tuotannollisessa yritystoiminnassa on aina riski, että ympäristöön pääsee toiminnan seurauksena ympäristölle haitallisia aineita. Ympäristörikkoksen ei siis aina tarvitse olla tahallista, mutta inhimillinen erehdys voi vaarantaa sekä ihmisiä että luontoa. Esimerkkinä siitä, kuinka huolellisuuden herpaantuminen tuotannollisessa toiminnassa saattaa aiheuttaa vakavia seurauksia ihmisille, voi mainita Nokian vesikriisin syksyllä 2007.

Marraskuussa 2007 Kullaanvuoren jätevedenpuhdistamolla tehtyjen asennus- ja huoltotöiden yhteydessä työntekijä avasi puhdistetun jäteveden venttiilin talousvesilinjaston venttiilin ollessa auki sa-

maan aikaan. Jätevettä ehti virrata vesijohtoverkostoon noin 400 kuutiota ennen kuin asia huomattiin ja venttiili suljettiin. Likaisesta juomavedestä sairastui yli 8 000 nokialaista. (Mtv3 Uutiset 2.4.2009 [viitattu 8.9.2009].)

Useimmissa tapauksissa juuri huolellisuuden laiminlyöminen johtaa ympäristörikoksen syntymiseen.

Elokuussa 2009 Savonlinnassa pääsi teollisuuslaitoksesta ilmaan typpioksidia, joka on merkittävä ilmansaaste. Voimakkaina pitoisuuksina se voi lamaannuttaa hengityksen ja syövyttää ihoa. Vahinko sattui, kun metallinpuhdistusaltaaseen pantiin erehdyksessä titaanilevyjä raudan sijaan. (Iltalehti 24.8.2009 [viitattu 25.9.2009].)

Ympäristörikoksia pidetään harvinaisina, mutta se ei tarkoita, että ne sitä olisivat. Kyse on lähinnä siitä, että ympäristörikollisuus on niin sanottua piilorikollisuutta, josta suurin osa ei tule koskaan julki (Kolu 2009). Ympäristörikokset eivät kohdistu yksilöitävissä olevaan uhriin, vaan yleiseen etuun, ja tämä niin sanottu uhrittomuus onkin yksi syy ympäristörikosten vähäiseen ilmituloon (Lepänen 2008, 432 [viitattu 17.8.2009].)

Eikä asiaa helpota ympäristölainsäädännön epäselvyys. Ympäristösuojelulain (86/2000) 94 §:n mukaan valvontaviranomaisen tulee tehdä ilmoitus havaitsemastaan ympäristöön kohdistuvasta teosta tai laiminlyönnistä poliisille esitutkintaa varten. Lain mukaan ilmoitus saadaan kuitenkin jättää tekemättä, jos tekoa on pidettävä olosuhteet huomioon ottaen vähäisenä eikä yleisen edun ole katsottava vaativan syytteen nostamista. Koska laki ei tarkemmin määrittele ilmoituskynnyksen ylittymistä, se jää näin ollen viranomaisen harkinnan varaan.

3.2 Ympäristörikokset talousrikoksina

Talousrikollisuudella tarkoitetaan liike- ja yritystoiminnassa tehtyjä taloudelliseen hyötyyn tähtääviä rikoksia. Viranomaiset käyttävät yleismääritelmää, jonka mukaan ”talousrikoksella tarkoitetaan yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tapahtuvaa, huomattavaan

välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä” (Hakamo, Jauhiainen, Alvesalo & Virta 2009, 38).

Talousrikosmääritelmän mukaisesti myös ympäristörikokset voidaan luokitella talousrikoksiksi, koska tahallisiin yritysten tekemiin ympäristörikoksiin on yleensä syynä taloudellisen edun tavoittelu. Yritys säästää huomattavia summia esimerkiksi jättämällä ympäristönsuojeluinvestoinnit tekemättä ja tupruttamalla haitalliset päästönsä ilmaan. Yleisintä on säästää kalliissa jätehuoltokustannuksissa hävittämällä ongelmajätteet luontoon. Esimerkkinä olevan Lokapoikien toimintaa voi jo kuvailla organisoituneeksi taloudelliseksi ympäristörikollisuudeksi. Jätteiden hävittäminen on ollut järjestelmällistä toimintaa, joka on tähdännyt voiton maksimointiin jätemaksut välttämällä.

Vuoden 2008 lopulla tuli ilmi, että jäteyhtiö Lokapoikat on vuosien ajan järjestelmällisesti kaatanut pääkaupunkiseudun sadevesiviemäriin jäterasvoja ja öljypitoista jätettä. Myös vesistöihin ja maastoon on päätynyt jätettä. Tapauksen johdosta kolmea yhtiön johtoon kuuluvaa henkilöä epäillään törkeästä ympäristön turmelemisesta, josta tuomio voi olla neljästä kuukaudesta kuuteen vuoteen vankeutta. Epäillyt ovat kertoneet pyrkineensä voiton maksimointiin. (Iltalehti 7.11.2008 [viitattu 23.2.2009].)

Yritystoimintaan liittyvällä ympäristörikollisuudella on muitakin haittavaikutuksia kuin luonnon pilaantuminen. Se voi mahdollisesti myös vääristää liike-elämän kilpailua. Laittomasti toimiva yritys saa rikoksensa avulla taloudellista etua rehdisti toimiviin kilpakumppaneihinsa nähden. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 4 [viitattu 22.3.2010].)

3.3 Ympäristörikokset Suomessa

Keskusrikospoliisin vuonna 2007 suorittamassa Lokki-projektissa kerättiin tietoa ympäristörikoksista kaikilta Suomen kunnilta ja ympäristökeskuksilta. Tuloksista voitiin päätellä, että koko maassa ympäristörikollisuus on samanlaista:

- Roskaaminen ja jätehuoltoon liittyvät yksittäiset laiminlyönnit

- Rakennus- ja purkujätteen laitton hävittäminen
- Laittomat autopurkamot ja romunkerääjät
- Maatalouden lietteet ja niiden käsittely
- Maa-ainesten luvaton otto ja läjitys
- Ongelmajätteiden epäasiallinen varastointi ja käsittely
- Pohja- ja pintavesialueilla tapahtuva epäasiallinen toiminta. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 3 [viitattu 22.3.2010].)

Poliisi kirjasi vuonna 2008 ympäristörikoksia ja -rikkomuksia kaiken kaikkiaan 3002 kappaletta. Kasvua edellisvuodesta oli 14 prosenttia ollen kymmenvuotiskauden korkein luku. Näistä rikoksista 23 prosenttia oli rikoslain mukaisia ympäristörikoksia ja 77 prosenttia muissa laeissa säänneltyjä ympäristörikkomuksia. (Lehti & Nieminen 2009, 164.)

Vuonna 2008 poliisin tietoon tuli 455 rikoslain 48 luvun mukaista ympäristörikosta. Yleisimmät ympäristörikokset olivat ympäristörikkomus, joita kirjattiin 215 kappaletta, ja ympäristön turmeleminen, joita kirjattiin 176 kappaletta. Ympäristön turmelemisessa on yleensä kyse siitä, että ympäristöön on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta saatettu, päästetty tai jätetty esine tai aine, joka on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista tai roskaantumista tai vaaraa terveydelle. Ympäristörikkomuksesta on puolestaan kyse, kun edellä mainittu teko on vähäinen. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 19 [viitattu 22.3.2010].)

Törkeitä ympäristörikoksia tulee vuosittain ilmi onneksi vain muutamia. Vuonna 2008 niitä kirjattiin viisi kappaletta. Törkeässä ympäristörikoksessa aiheutettu vahinko on erityisen suuri terveydelle tai ympäristölle, taikka siinä jätetään huomioimatta viranomaisten määräykset ja kiellot, kuten alla olevassa esimerkkitapauksessa.

Kurikkalainen urakoitsija oli varastoinut vuosina 2004–2007 kahteen kohteeseen suuria määriä jätteenkäsittelylaitokselle toimitettavaksi kuuluvaa jätettä. Toiminta olisi edellyttänyt ympäristösuojelu-

lain mukaista ympäristölupaa, jota urakoitsija ei kuitenkaan ollut hakenut. (Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2009, 19 [viitattu 22.3.2010].)

Ympäristörikosten määrä näyttäisi kasvaneen vajaassa kymmenessä vuodessa melkoisesti, mutta kyse saattaa olla myös siitä, että ympäristörikkokset paljastuvat nykyään helpommin. Ympäristötietoisuuden lisääntyessä yksityisten ihmisten ilmoitusaktiivisuus on lisääntynyt ja viranomaisten valmiudet tunnistaa ympäristörikkokset ovat parantuneet. Yksityisten ihmisten kautta tulee poliisin tietoon lähes puolet ympäristörikosilmoituksista ja ilmoitukset koskevat esimerkiksi lenkkipolun laitaan ilmaantunutta laitonta kaatopaikkaa, autonromun jättämistä luontoon ja rauhoitettujen kasvien keräämistä. Viranomaisten havaitsemissa tapauksissa on puolestaan kyse lupaehtojen rikkomisesta ja vastaavista tapauksista. (Leppänen 2008, 432.) Alla olevasta taulukosta käy ilmi poliisille ilmoitetut varsinaisiksi ympäristörikoksiksi luokitellut rikokset vuosina 1999–2008.

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet ympäristörikkokset vuosina 1999–2008 (Lehti & Nieminen 2009, 156.)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ympäristön turmeleminen	53	66	59	123	151	120	126	133	138	176
Törkeä ymp. turmeleminen	3	11	4	7	1	2	1	2	2	5
Ympäristörikkomus	165	148	156	205	213	255	242	186	215	215
Tuottamuksellinen ymp. turmeleminen	5	4	4	8	12	5	3	5	6	6
Luonnonsuojelurikos	23	30	32	36	39	66	28	23	43	52
Rakennussuojelurikos	2	1	2	1	1	4	3	1	1	1
Yhteensä	251	260	257	380	417	452	403	350	405	455
Muutos %	+10 %	+4 %	-1 %	+48 %	+10 %	+8 %	-11 %	-13 %	+16 %	+12 %

Varsinaisten ympäristörikosten lisäksi poliisi kirjasi vuonna 2008 217 luonnonvararikosta, joista säännellään rikoslain 48a luvussa. Luonnonvararikoksia ovat metsästysrikos kuten riistaeläinten sääntöjen vastainen metsästys; kalastusrikos; metsärikos kuten säännösten vastaiset metsän hakkuut; ja laittoman saaliin kätkeminen. Luonnonvararikoksista 90 % on metsästysrikoksia. (Lehti & Nieminen 2009, 162.)

Keskusrikospoliisin luokittelun mukaan myös rikoslain 44 lukuun sisältyvät vaarallisten aineiden kuljetusrikos, ydinenergian käyttörikos ja geenitekniikka-rikos ovat ympäristörikoksia. Kahta viimeistä rikosta ei ole poliisin tietoon tullut yhtään viimeisen kymmenen vuoden aikana. Sen sijaan kuljetusrikoksia kirjataan vuosittain kymmenkunta, vuonna 2008 7 kappaletta. Kyseiset rikokset ovat tulleet ilmi lähinnä tullin tarkastuksissa. (Lehti & Nieminen 2009, 163.)

Ympäristönturmelemisrikoksissa lähes 90 prosentissa oli kyse laittomasta päästöstä ympäristöön. Ympäristöön päästettyjä jätteitä oli monenlaisia, mutta öljytuotteet, sekajätteet ja rakennusjätteet muodostivat puolet kaikista päästöistä. Lisäksi 60 prosentissa tapauksista oli asianmukainen jätehuolto laiminlyöty ja 15 prosentissa oli poltettu laittomasti jätteitä. Jätehuollon laiminlyönti ja laitton päästö näyttäisivätkin liittyvän lähes poikkeuksetta toisiinsa. (Lehti & Nieminen 2009, 158.) Alla olevassa taulukossa on listattu ympäristönturmelemistapauksissa esiintyneet tekomuodot.

Taulukko 2. Erilaisten tekopiirteiden esiintyminen poliisin tietoon tulleissa ympäristönturmelemistapauksissa vuonna 2006 (Lehti & Nieminen 2009, 158).

Tekomuoto	Törkeä ymp. turmeleminen	Ympäristön turmeleminen	Ympäristö- rikkomus	Tuottamuksellinen ymp.turmeleminen	Yht.	%
Kielletyn aineen päästö ympärist.	2	121	175	4	302	88 %
Kielletyn aineen luovuttaminen, kuljettaminen, käyttäminen	0	4	0	0	4	1 %
Kielletyn aineen varastointi	0	15	3	0	18	6 %
Jätehuollon järjes- tämismääräyksen laiminlyönti	2	65	139	0	206	60 %
Laiton luontoa muutava toimenpide	0	14	7	0	21	6 %
Jätteiden polttaminen (ml. Ajoneuvo)	1	14	35	0	50	15 %
Muut tekomuoto	0	8	4	0	12	4 %
Ei tietoa/mainittu	0	1	0	0	1	0 %

Ympäristörikollisuus on pitkälti piilorikollisuutta, mistä kertoo myös se, että vuonna 2006 vain runsaassa puolessa rikosilmoituksista oli rikoksesta epäilty mainittu. Epäiltynä niissä tapauksissa oli 272 luonnollista henkilöä, 70 yritystä tai muuta oikeushenkilöä, 35 laivaa, kuusi kuntaa ja Suomen valtio yhdessä tapauksessa. Puolessa tapauksista epäiltynä oli ainoastaan yksityishenkilö ja puolessa oli epäiltynä yksityishenkilön ohella yritys, kunta, valtio tai muu oikeushenkilö. Epäillyistä yksityishenkilöistä suurin osa oli miehiä, 87 prosenttia, ja Suomen kansalaisia, 93 prosenttia. Ympäristörikoksen tehneen yrityksen tai elinkeinonharjoittajan toimiala pystyttiin selvittämään 65 oikeushenkilön osalta. Eniten ympäristörikoksiin syyllistyivät maataloutta sivuelinkeinonaan harjoittavat yrittäjät (22 %), rakennusliikkeet (11 %), maanrakennusyrittäjät (11 %) ja auto-korjaamot (9 %). (Lehti & Nieminen 2009, 160.)

Suomen kansallisen ympäristörikosseurantatyöryhmän raportin (2009, 26 [viitattu 22.3.2010]) mukaan vain kolmas osa poliisin tietoon tulleista ympäristörikoksista pystytään selvittämään. Vuonna 2008 syyttäjälle asti eteni 315 ympäristörikosta ja käräjäoikeuden käsittelyyn 163 tapausta. Syytteen mukaisesti tuomittiin 74,85 prosentissa tapauksia, syyte hylättiin kokonaan tai osittain 29 tapauksessa eli 17,79 prosentissa ja 12 tapauksessa päädyttiin muuhun ratkaisuun. Hylkäysprosentti ympäristö- ja luonnonvararikoksissa on viime vuosina ollut noin 20 prosenttia. Ympäristörikosten toteennäyttöongelmista kertoo syytteiden hylkäämisen korkea osuus. Vakiintumaton syyttämis- ja oikeuskäytäntö vaikuttaa myös asiaan.

4 YMPÄRISTÖVAHINGOJEN KORVAUSVASTUU

4.1 Ympäristövahingon määritelmä

Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta eli ympäristövahinkolain (737/1994) mukaan ympäristövahinko on tietyllä alueella harjoitetusta toiminnasta johtuva vahinko, joka on aiheutunut veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta, melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä, hajusta tai muusta vastaavasta häiriöstä.

Ympäristövahinkolain määritelmän mukaan ympäristövahingolla tarkoitetaan ympäristön muutoksesta aiheutuvaa menetystä, joka kohdistuu omaisuuteen, taloudelliseen etuun tai henkilöön (Hollo & Vihervuori 1995, 2). Muutokset ympäristössä merkitsevät yleensä sen tilan huonontumista. Lievä likaantuminen pilaa ympäristöä vain vähän, mutta haitallisten aineiden pääsy ympäristöön saattaa pilata ympäristön pitkäksi aikaa tai aiheuttaa vakavia terveydellisiä haittoja (Tuomainen 2001, 1).

Ympäristövahingoissa sovellettavan aiheuttamisperiaatteen mukaisesti vahingon aiheuttaja maksaa ensisijaisesti ympäristön puhdistamisesta syntyneet kustannukset sekä mahdollisia korvauksia ympäristön pilaantumisen aiheuttamista vahingoista (Luntinen 2000, 333).

4.2 Vahingonkorvausvastuun syntytilanteet

Missä tilanteissa kyseinen vahingonkorvausvastuu syntyy? Tuomainen (2008, 3 [viitattu 23.2.2009]) listaa neljä tapahtumaa, jotka aiheuttavat korvausvastuun syntymisen. Ensinnäkin yritystoiminta voi olla lainsäädännön, määräysten tai lupapäätösten vastaista. Lainvastaista toimintaa voi olla esimerkiksi päästöluvan arvojen ylittäminen, kemikaalien varastoiminen ilman lupaa tai vesistön luvaton pilaaminen. Toiseksi vahingonkorvausvastuu voi syntyä vaikka lainsäädäntöä ja lupaehtoja noudatetaan, jos toiminta kuitenkin aiheuttaa yllättäviä haitallisia ympäristövaikutuksia. Tällaisia yllättäviä vaikutuksia voi esimerkiksi ilmaantua pitkään käytettyjen kemikaalien sivuvaikutuksena vasta vuosien jälkeen, kun aikanaan ei ole pystytty ennakoimaan niiden vaikutusta ympäristölle.

Kolmanneksi vastuun voivat aiheuttaa äkilliset ympäristöonnettomuudet, joita sattuu myös lainsäädäntöä ja lupaehtoja noudatettaessa. Onnettomuustapauksissa seuraukset voivat näkyä joko heti tai vuosien jälkeen. Neljänneksi vahingonkorvausvastuun voivat aiheuttaa vanhat pilaantuneet alueet, jotka on otettu esimerkiksi uuteen käyttöön. Tästä on hyvänä esimerkkinä Helsingissä sijaitseva Myllypuron asuinalue.

Helsingin Myllypurossa toimi vuosina 1954–1962 kaupungin kaatopaikka. Normaalin jätteen lisäksi kaatopaikalle vietiin teollisuuslaitosten jätteitä. Vanhan kaatopaikan päälle rakennettiin 1970-luvulla kerrostalolähiö. Viemärintitöiden yhteydessä vuonna 1998 maaperässä havaittiin kohonneita syanidi- ja polyaromaattisia hiilivetypitoisuuksia. Saastunut maaperä todettiin riskiksi, vaikka välitöntä terveyshaittaa asukkaille ei ollutkaan. Osa kerrostaloista kuitenkin purettiin ja alue muutettiin puistoksi. Helsingin kaupunki on sittemmin joutunut maksamaan hädätetyille asukkaille korvauksia. (Kuopion yliopisto 2002 [viitattu 9.3.2010].)

4.3 Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (737/1994, ympäristövahinkolaki)

Ympäristövahinkolaki tuli voimaan 1.6.1995 ja sen säätämisen tarkoituksena oli saattaa lain piiriin ennen sääntelemättömiä vahinkotilanteita. Ympäristövahingoista maksettavista korvauksista sääntelee ensisijaisesti ympäristövahinkolaki ja vahingonkorvauslakia sovelletaan vain, mikäli korvausvastuusta ei ole säädetty ympäristövahinkolaissa tai jossakin erityislaissa. Ympäristövahinkolaissa vahingonkorvausvastuun syntyminen vaatii tavallista lievempää syy-yhteyttä toiminnan ja aiheutuneen vahingon välillä. Laki määrittelee vahingonaiheuttajan vastuun tuottamuksesta riippumattomaksi eli ankaraksi vastuuksi. Laissa on kuitenkin määritelty kohtuullisen häiriön sietämisvelvollisuus, jonka ylittyessä vasta syntyy korvausvastuu. (Suvantola 2007, 15 [viitattu 17.8.2009].)

Lain 6 §:n tarkoitus on velvoittaa ympäristövahingon aiheuttaja korvaamaan kustannukset, jotka ovat aiheutuneet toimenpiteistä, joihin on ryhdytty lain 1 §:ssä tarkoitetun ympäristövahingon uhan torjumiseksi tai vahingoittuneen ym-

päristön palauttamiseksi ennalleen. Korvausvelvollisuus koskee myös sellaisia kustannuksia, joita syntyy selvityksistä, jotka ovat välttämättömiä torjuntatoimenpiteiden ja ennalleen palauttamisen suorittamiseksi. Tarkoituksena on myös varmistaa, että ympäristöviranomaiset saavat korvauksen pilaantuneen ympäristön ennallistamisesta aiheutuneista kustannuksista. (Luntinen 2000, 333.)

Ympäristövahinkolakia ei sovelleta ennen sen voimaantuloa tapahtuneisiin vahinkoihin, vaikka ympäristön pilaantuminen ilmeni lain voimaantulon jälkeen. Tällaisissa tapauksissa sovelletaan vahingonkorvauslakia. Lakia ei myöskään sovelleta yksittäisiin liikennevälineiden aiheuttamien vahinkoihin, esimerkiksi tankkiauton ojaanajossa ympäristöön valuneeseen öljyvuotoon, koska lain 1 §:n määritelmän mukaan toimintaa tulee harjoittaa tietyllä alueella. (Tuomainen 2008, 9 [viitattu 23.2.2009].)

4.4 Vahingonkorvausvastuun määräytyminen

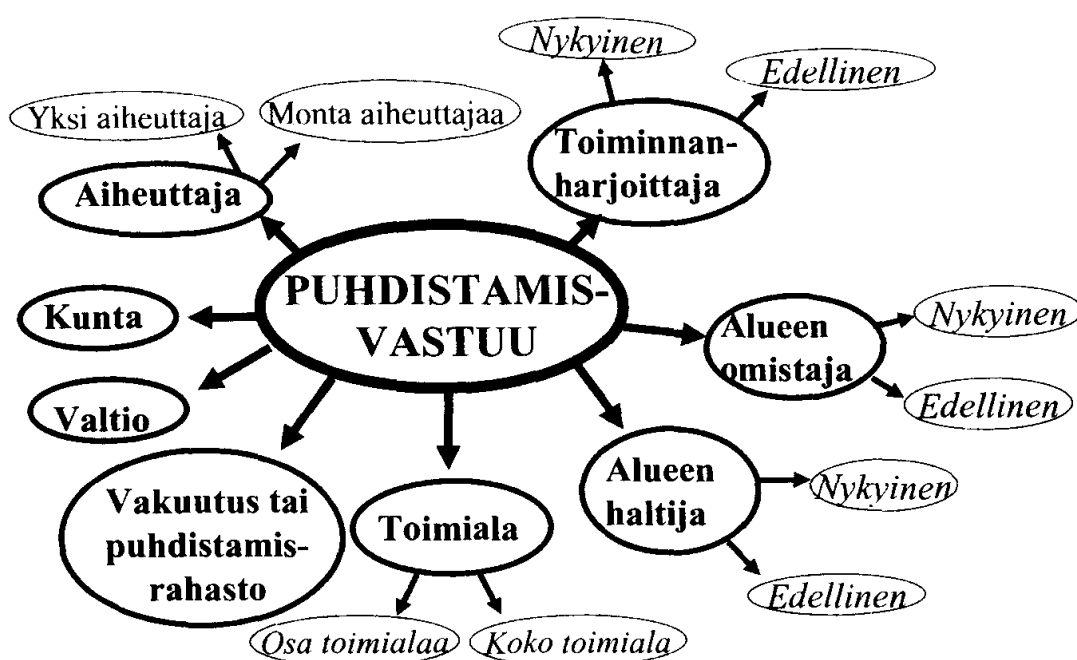
Ympäristövahingoissa vastuu voi olla joko ensisijaista tai toissijaista. Ensisijainen vahingonkorvausvastuullinen on yleensä aiheuttamisperiaatteen mukaisesti vahingon aiheuttaja. Ensisijaisuudella tarkoitetaan vastuuta vahingon aiheuttaneesta toiminnasta tai toimenpiteestä riippumatta sen liiketaloudellisista vaiheista tai rakenteesta, joten esimerkiksi konkurssiin menneen yrityksen konkurssipesä tai toimintansa lopettanut yritys on ensisijaisesti vastuussa toiminnan aikaisista vahingoista. Ankaran vastuun ollessa kyseessä, voi vastuu kattaa myös toiminnassa mukana olevien tahojen, esimerkiksi alihankkijoiden, toiminta-alueen ympäristöä pilaavien toimien vaikutukset. (Hollo 2004c, 62 [viitattu 17.8.2009].)

Toissijainen vahingonkorvausvastuu kohdistuu muuhun kuin vahingon aiheuttajaan tai tämän seuraajaan. Se voi ilmetä kahdessa tapauksessa; ensisijaista vastuullista ei saada tai voida saattaa vastuuseen, jolloin vastuulliseksi voi joutua esimerkiksi alueen omistaja tai kunta, taikka vaatimus voidaan kohdentaa suoraan toissijaisesti vastuulliseen tahoon. Vastuun kohdentaminen tulee kyseeseen, kun toiminnanharjoittajia on toiminut alueella useita tai yhtiö- tai omistusoikeuksissa on tapahtunut muutoksia. Tällöin saattaa olla vaikea kohdistaa

pilaantumista tiettyyn tahoon ja ratkaistavaksi tuleekin kysymys, että onko seuraajan vastuu ensisijaista kuten varsinaisella aiheuttajalla. (Hollo 2004c, 63 [viitattu 17.8.2009].) Sen lisäksi, että ympäristön pilaaja on vastuullinen puhdistamaan pilaantuneen alueen, hän saattaa myös joutua maksamaan rahallisia vahingonkorvauksia sekä joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen toimistaan (Tuomainen 2008, 6 [viitattu 23.2.2009]).

4.4.1 Pilaantuneen ympäristön puhdistamisvastuu

Ympäristönsuojelulaissa (86/2000) säädetään, että ympäristön pilaantumisesta vastuullinen on velvollinen puhdistamaan maaperän tai pohjaveden siihen tilaan, ettei siitä voi aiheutua terveyshaittaa tai vaaraa ympäristölle. Tuomaisen (2006, 79) kuvio havainnollistaa puhdistamisvastuun kohdentumista ensisijaisiin ja toissijaisiin vastuullisiin.

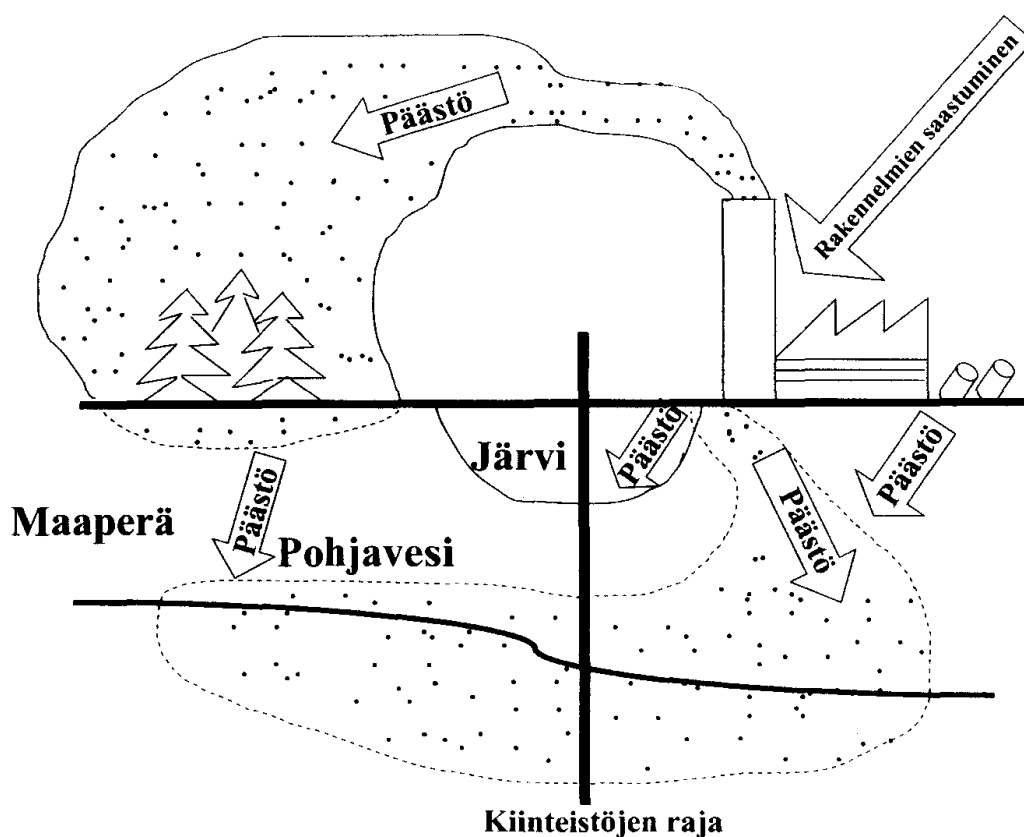

Kuvio 2. Puhdistamisvastuun kohdentaminen (Tuomainen 2006, 79).

Ympäristönsuojelulain (86/2000) määritelmän mukaan ympäristön pilaantumisella tarkoitetaan sellaista ihmisen toiminnasta johtuvaa aineen, energian, melun, värinän, säteilyn, valon, lämmön tai hajun päästämistä tai jättämistä ympäristöön, jonka seurauksena aiheutuu joko yksin tai yhdessä muiden päästöjen

kanssa terveyshaittaa, haittaa luonnolle ja sen toiminnoille, luonnonvarojen käyttämisen estymistä tai melkoista vaikeutumista, ympäristön yleisen viihtyisyyden tai erityisten kulttuuriarvojen vähentymistä, ympäristön yleiseen virkistykäyttöön soveltuvuuden vähentymistä, vahinkoa tai haittaa omaisuudelle taikka sen käytölle tai muu näihin rinnastettava yleisen tai yksityisen edun loukkaus;

Tuomainen (2006, 34) havainnollistaa alla olevan kuvion avulla tyypilliset pilaantumistilanteet, joita ovat maaperän ja pohjaveden pilaantuminen, vesistöjen veden ja pohjasedimenttien pilaantuminen, kemikaalijätteiden jätehuollon laiminlyönti, rakennetun ympäristön kemiallinen saastuminen, elollisen luonnon vahingoittuminen sekä ilman laadun haitallinen muuttuminen.

Kuvio 3. Ympäristön pilaantumistilanteita (Tuomainen 2006, 34).

Ympäristö voi pilaantua esimerkiksi kemikaalien, jätteiden tai roskien joutuessa maaperään, pohjaveteen, vesistöihin, alueen maisemaan tai rakennelmiin aihe-

uttaen haitallista ympäristön tilan muuttumista. Pilaantuminen voi olla äkillistä tai vähittäistä. Äkillisen pilaantumisen voi aiheuttaa esimerkiksi onnettomuus, jossa öljyä valuu maahan. Vähittäistä pilaantumista on puolestaan esimerkiksi pitkäaikaisen tuotantotoiminnan päästöt, joiden vuoksi ympäristö ei enää kykene uudistumaan. (Tuomainen 2006, 33.)

Pilaantunut alue ei kaikissa tapauksissa vaadi välitöntä puhdistamista vaan puhdistamistarve syntyy, kun pilaantunut alue aiheuttaa merkittäviä ympäristö- tai terveyshaittoja. Toinen syy saattaa olla pilaantuneen alueen käyttötarkoituksen muuttaminen, esimerkiksi teollisuusalue muutetaan asuinalueeksi, jolloin maaperä täytyy puhdistaa. (Tuomainen 2006, 39.) Puhdistamisen tavoitteena on riskien poistaminen lopullisesti tai niiden minimointi. Pilaantuneen alueen täydellinen puhdistaminen on monesti kuitenkin mahdotonta, sekä taloudellisesti että teknisesti. Yleensä tavoitteena onkin lähinnä estää taloudelliset ja terveydelliset riskit ja haitat. (Tuomainen 2006, 42.)

Tammikuussa 2010 Juupajoella maahan pudonneen ilmavoimien Hornet-hävittäjän jälkiä on ruvettu maaliskuussa siivoamaan. Pellolta on jo poistettu suurimmat koneenosat, mutta jäljellä on vielä pienempiä koneenosia, kerosiinia ja hiilikuitutikkuja. Pahimmin likaantunut lumi joudutaan kuorimaan maasta pintaa myöten ja myös maa-ainesta joudutaan poistamaan. Tämän vuoksi osa peltoa jää tänä vuonna viljelemättä. Siivousurakan kustannuksia ei vielä pystytä arviomaan, suuruusluokan oletetaan kuitenkin olevan kymmeniätuhansia euroja. (Iltalehti 17.3.2010 [viitattu 18.3.2010].)

Maaperän puhdistamiseen on useita keinoja. Yleisimpänä puhdistusmenetelmänä käytetään massanvaihtoa, jossa pilaantunut massa viedään sellaisenaan kaatopaikalle ja tilalle tuodaan uutta maa-ainesta. Muita puhdistusmenetelmiä ovat kompostointi orgaanisilla aineilla, maan kiinteytys ja eristäminen epäorgaanisilla aineilla sekä huokosilmapuhdistus ja poltto matalassa lämmössä, kun kyse on öljyn poistamisesta maaperästä. Joskus pilaantuneen maa-alueen puhdistaminen osoittautuu teknisesti tai taloudellisesti mahdottomaksi, jolloin

voidaan järjestää maaperän pitkäaikainen seuranta ja tarkkailu edellyttäen, että pilaava aine on itsestään hajoavaa. (Tuomainen 2001, 13.)

4.4.2 Vahingonkorvausvastuu

Ympäristövahinkoja voi joutua korvaamaan sivulliselle, vaikka varsinaisen rikoksen tapahtumista ei pystyttäisikään osoittamaan. Ympäristövahinkolain mukaan riittää, että toiminnan ja vahingon välinen syy-yhteys on todennäköinen. (Pennanen 2006, 59.)

Ympäristön pilaantuminen saattaa aiheuttaa sivulliselle ympäristöhaittojen lisäksi taloudellisia menetyksiä, jolloin pilaantumisen aiheuttaja voi joutua alueen puhdistamisen lisäksi maksamaan myös rahallisia korvauksia. Maaperän pilaantuminen saattaa aiheuttaa esimerkiksi kiinteistön arvon alenemisen tai terveyshaittoja. (Tuomainen 2008, 10 [viitattu 23.2.2009].)

Korvausvastuu jakaantuu kahteen lajiin; tuottamusvastuussa aiheuttaja on huolimattomuuttaan aiheuttanut vahinkoa, kun taas ankara vastuu ei katso siihen, että onko vahinko aiheutettu tuottamuksellisesti vai tahallisesti. Asianosaiset voivat sopia korvauksista keskenään tai asia voidaan ratkaista tuomioistuinkäsittelyssä. (Tuomainen 2001, 28 [viitattu 23.2.2009].)

Vesillä liikennöiville aluksille tuli 1.4.2006 voimaan hallinnollinen öljynpäästömaksu. Alusjätelain (300/1979) säädöksen mukaan öljyn tai öljypitoisen seoksen päästökiellon rikkomisesta sisäisillä aluevesillä, aluemerellä tai Suomen talousvyöhykkeellä määrätään seuraamusmaksu (öljynpäästömaksu), jos päästöä ei ole pidettävä määrältään ja vaikutuksiltaan vähäisenä. Tällä ympäristön-suojelullisen maksun tavoitteena on tehostaa päästökiellon noudattamista ennalta ehkäisevästi taloudellisen pelotteella. (Suomen kansallinen ympäristörikkoseurantatyöryhmä 2009, 18 [viitattu 22.3.2010].) Finnlines-varustamo sai vuonna 2009 päästöistään suuren öljynpäästömaksun.

Finneagle-aluksesta vuosi keväällä 2009 Saaristomerelle, Ahvenanmaan ja Naantalin sataman välille, 5 000 litraa kevyttä polttoöljyä. Rajavartiolaitos langetti alukselle 22 588 euron öljynpäästö-

maksun. Suomen ympäristökeskuksen lausunnon mukaan tapahtunut öljyvuoto on omiaan aiheuttamaan Rikoslain 48 luvun 1 §:ssä tarkoitettua ympäristön pilaantumista. Tapausta tutkitaankin törkeänä ympäristön turmelemisena. (Peltotalo 20.8.2009 [viitattu 31.3.2010].)

4.4.3 Rikosoikeudellinen vastuu

Ympäristövahingon aiheuttaja saattaa velvollisuutensa laiminlyömällä syyllistyä rangaistavaksi säädettyyn tekoon eli ympäristörikokseen. Vakavista ympäristörikoksista säädetään rikoslaissa ja lievemmistä yksittäisissä ympäristölaeissa. Rangaistusseuraamus ympäristörikoksesta voi olla sakko, vankeus ja yhteisösakko, joka määrätään yritykselle. Ympäristörikoksen tehnyt voidaan myös tuomita menettämään valtiolle teolla saavutettu laiton hyöty tai teossa käytetty tekoväline.

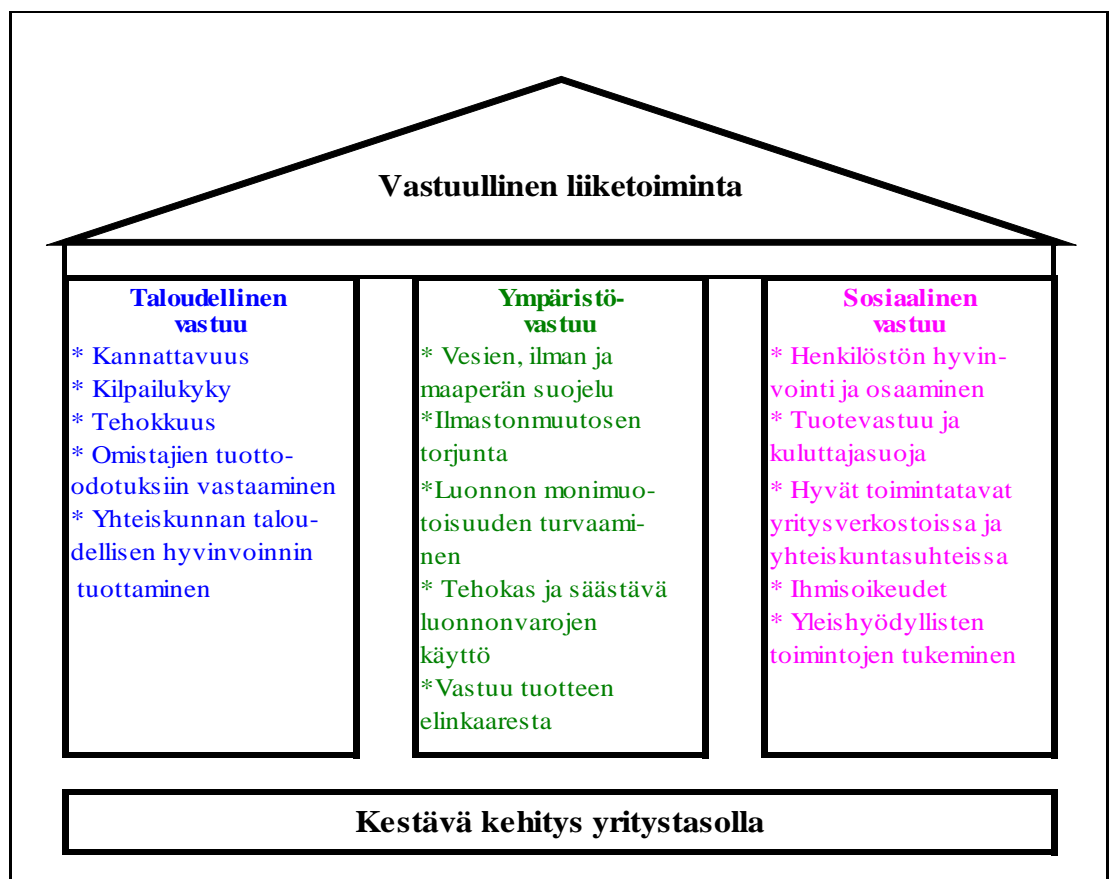
Ympäristövahingon lisäksi myös lakien edellyttämien lupien hankkimatta jättäminen sekä lupamääräyksen rikkominen johtavat rikosoikeudelliseen vastuuseen. Ympäristöviranomaiset voivat puuttua lainvastaiseen toimintaan kehotuksella tai hallinnollisella pakkokeinolla, joita ovat viranomaisen kielto ja uhkasakko. Jos lainvastainen toiminta ei edellä mainituilla keinoilla lopu, niin viimeisenä keinona on rikosilmoituksen tekeminen poliisille. (Tuomainen 2008, 10 [viitattu 23.2.2009].)

5 YRITYSTEN YMPÄRISTÖVASTUU

5.1 Vastuullinen liiketoiminta

Globalisaatio ja kestävän kehityksen ajatus synnyttivät 1980-luvun lopulla yhteiskuntavastuun käsitteen, josta nykyään käytetään myös nimitystä vastuullinen liiketoiminta. Yrityksen toiminnalla, sen tuottamilla tuotteilla ja palveluilla on vaikutuksia ympäristöön, sekä tahattomia että tahallisia. Vastuullinen yritys ottaa liiketoiminnassaan kuitenkin huomioon, että taloudellinen kasvu ei ole mahdollista ilman sosiaalista ja ekologista kestävyyttä. (Lehtipuu & Monni 2007, 62).

Alla olevasta kuviosta käy ilmi vastuullisen yritystoiminnan kolme osa-aluetta; taloudellinen vastuu, ympäristövastuu ja sosiaalinen vastuu.

Kuvio 4. Yritysvastuun kolme pilaria (Hovisalmi & Niskala 2009, 12).

Vastuullista liiketoimintaa harjoittava yritys, joka ottaa sidosryhmänsä huomioon yrityksen toimintaa suunniteltaessa, saavuttaa huomattavan kilpailuedun kilpailijoihinsa nähden. Lehtipuu ja Monni (2007, 46) kertovat kirjassaan hyvän esimerkin siitä, kuinka sidosryhmän huomioon ottaminen vaikuttaa positiivisesti yrityksen toimintaan.

”Oy Gustav Paulig Ab on ollut voimakkaasti kehittämässä Vuosaaren kaupunginosaa Helsingissä. Koska paahtimo sijaitsi asutuksen keskellä, tiedotettiin ja järjestettiin asukasiltoja, joissa kerrottiin tehtaan toiminnasta sekä haju- ja meluhaittojen vähentämiseen liittyvistä toimenpiteistä. Vuoropuhelu on ollut tuloksellista ja tehokasta. Useimmat ihmiset hyväksyvät paahtamisesta syntyvän hajun, kun he ovat päässeet tutustumaan tehtaaseen ja heille on kerrottu, mihin toimenpiteisiin on ryhdytty haittojen vähentämiseksi.”

5.2 Ympäristövastuu

Ympäristövastuu tarkoittaa ympäristöstä huolehtimista ja luonnonvarojen kestäväää käyttöä. Se tarkoittaa yritystoiminnan aiheuttamien haitallisten ympäristövaikutusten minimointia. Ympäristövastuuseen kuuluu tuotteisiin ja toimintaan liittyvä riskienhallinta. (Lehtipuu & Monni 2007, 66).

Ympäristövastuu tarkoittaa myös toiminnanharjoittajan vastuuta toimintansa vaikutuksista kansalaisiin ja viranomaisiin. Ympäristövastuullisen yritystoiminnan lähtökohtana on harjoittaa toimintaa siten, että toiminnasta ei aiheudu haittaa joka on lain, viranomaisen päätöksen tai asianomaisen suostumuksen vastaista. Yritysten velvollisuus on noudattaa ympäristölainsäädäntöä ja voimassa olevia lupaehtoja. Vahingon sattuessa yrityksen tulee kantaa vastuunsa ympäristövahingoista ja korvata aiheuttamansa vahinko. (Hollo 2004b, 179; Ekroos 1995, 11).

Oikeudellisesti ympäristövastuu jaetaan neljään vastuualueeseen: tieto-, vahingonkorvaus-, kunnostus- ja rikosvastuuseen. Tietovastuu tarkoittaa sitä, että yrityksen on oltava selvillä toimintansa aiheuttamasta ympäristörasituksesta ja

alaa säätelevästä lainsäädännöstä. Ympäristövahinkovastuu velvoittaa korvaamaan toiminnasta aiheutuneet ympäristövahingot ja -häiriöt. Kunnostusvastuu puolestaan velvoittaa yrityksen puhdistamaan pilaantuneen ympäristön ja/tai maksamaan puhdistuskustannukset. Rikosvastuuseen yritys voi joutua toiminnan aiheuttaessa ympäristölle tuntuvaa vahinkoa. (Marttinen, Saastamoinen & Suvanto 2000, 17.)

5.3 Ympäristövastuun toteuttamisen keinot

Yritykset joutuvat toiminnassaan ottamaan ympäristöasiat huomioon monella tavalla. Parhaiten ympäristövastuu toteutuu toimimalla oma-aloitteisesti ympäristön hyväksi. Ympäristöasioiden tulisi olla kokonaisvaltaisesti osa yrityksen liiketoimintaa ja strategiaa, toisin sanoen ne tulisi ottaa huomioon jokapäiväisessä toiminnassa ja koko henkilökunnan tulisi sitoutua noudattamaan niiden vaatimia toimenpiteitä. (Hovisalmi & Niskala 2009, 7.) Ympäristövastuun noudattamista ohjataan myös lainsäädännöllä ja viranomaisten määräyksillä.

5.3.1 Oma-aloitteinen ympäristövastuu

Yrityksen ympäristövastuu toteutuu parhaiten sen toimiessa itse aloitteellisesti ympäristön hyväksi. Yrityksen tulee tunnistaa toimintansa aiheuttamat ympäristövaikutukset voidakseen ohjata ja kehittää toimintaansa ympäristöystävällisempään suuntaan. (Hovisalmi & Niskala 2009, 11.)

Ympäristövastuuseen kuuluu elinkaariajattelu, mikä tarkoittaa sitä, että ympäristöasiat huomioidaan tuotteen koko elinkaaren ajan. Monet yritykset ovat määritelleet toimintaperiaatteensa kirjallisesti ja tästä esimerkkinä on Keskon ympäristövastuun määritelmä, jossa elinkaariajattelu tulee hyvin esille.

”Keskon merkittävimmät välittömät ympäristövaikutukset ovat kiinteistöjen käyttämän sähkö- ja lämpöenergian tuotannossa syntyvät päästöt, kuljetusten aiheuttamat päästöt sekä varastotoiminnoissa syntyvät jätteet. Välillisiä vaikutuksia syntyy myytävien tuotteiden ja niiden pakkausten valmistuksesta, käytöstä ja hävittämisestä.

Kesko tähtää ympäristötoimissaan välittömien ympäristövaikutustensa jatkuvaan vähentämiseen suhteessa toiminnan volyymiin. Ympäristölaskennassaan Kesko seuraa ympäristötoimien vaikutusta taloudelliseen tulokseen.

Välillisten vaikutusten vähentämiseksi Kesko edistää ympäristölle myötäisten tuotteiden menekkiä sekä osallistuu kestävästä tuotantosta ja kulutuksesta edistäviin julkisiin ja yksityisiin tutkimus- ja kehityshankkeisiin”. (Kesko [viitattu 7.4.2010].)

Hallitakseen ympäristöasioitaan yritys voi ottaa käyttöön ympäristöjärjestelmämallin. ISO 14001 ympäristöjärjestelmässä organisaatio:

- sitoutuu ympäristönsuojelun tasonsa jatkuvaan parantamiseen
- tunnistaa tuotteidensa, toimintojensa ja palveluidensa ympäristövaikutukset
- selvittää lakisääteiset velvoitteensa ja huolehtii niiden täyttämisestä
- asettaa ympäristötavoitteet ja seuraa niiden toteutumista
- varaa resurssit
- ylläpitää henkilöstön osaamista
- ohjaa prosesseja ja toimintoja
- varautuu ympäristöriskeihin ja onnettomuustilanteisiin
- tarkkailee ja seuraa ympäristövaikutuksia
- ennaltaehkäisee ympäristövahinkoja ja estää niiden toistumisen
- ylläpitää hyviä ympäristökäytäntöjä
- arvioi toimintansa tuloksia ja parantaa toimintaansa.

(Suomen Standardisoimisliitto SFS ry ([viitattu 7.4.2010].)

Ympäristölainsäädäntö asettaa yritystoiminnalle tiettyjä sääntöjä, joista niiden tulisi olla tietoisia. Lainsäädäntö koskee sekä yrityksen toimintaa että tuotteita. Yrityksen, joka seuraa omaan alaansa liittyvää lainsäädäntöä, on mahdollista saavuttaa taloudellista hyötyä, esimerkiksi tuomalla markkinoille uusien vaatimusten mukaiset tuotteet ennen kilpailijoita. (Hovisalmi & Niskala 2009, 21.)

Yritys, joka on todella omaksunut ympäristöarvot omakseen, vaatii ympäristöystävällisyyttä myös alihankkijoiltaan ja tavarantoimittajiltaan. Hovisalmen ja Niskalan (2009, 28) mukaan vaatimukset voivat kohdistua esimerkiksi tuotteiden materiaaliin tai tuotannossa syntyvien jätteiden vähentämiseen. Tämä saattaa olla haasteellista, koska monesti on vaikeaa kontrolloida kyseisiä tahoja.

Vastuullinen yritys tunnistaa toimintansa ympäristöriskit ja varautuu niihin ennakolta. Yrityksen tulee tehdä riskianalyysi, jossa arvioidaan toiminnasta ja tuotteista ympäristölle aiheutuvat vaarat. Riskejä voidaan hallita muun muassa kouluttamalla henkilökuntaa ja valvomalla tuotantoa tehokkaasti. Yrityksen tulee ottaa ympäristövahinkovakuutus, mikäli toimintaan liittyy olennaisena osana ympäristövahingon vaara. (Hovisalmi & Niskala 2009, 31.)

5.3.2 Viranomaisohjaus

Viranomaisten ennakko- ja jälkivalvontajärjestelmällä pyritään estämään ja valvomaan yritystoiminnan ympäristövaikutuksia, mutta yksittäisten toimijoiden saattaminen valvonnan kohteeksi ei ole realistista. Välitön valvonta kohdennetaan lähinnä ympäristön kannalta riskialttiisiin kohteisiin kuten tehtaisiin, energialaitoksiin ja jätteiden käsittelylaitoksiin. Vähemmän ympäristöhaitallisia kohteita pyritään ohjaamaan laeilla. Laeilla säännellään esimerkiksi ilmapäästöjen ja melurajojen enimmäisrajoista. (Hollo 2009, 87.)

Yhteiskunnan taholta haitallisia ympäristövaikutuksia pyritään hallitsemaan myös ympäristönhallintajärjestelmillä ja taloudellisilla ohjauskeinoilla. Ympäristönhallintajärjestelmässä toiminnanharjoittaja itse osoittaa kykenevänsä hallitsemaan toimintaa ja siitä aiheutuvia ympäristövaikutuksia. Päästäkseen mukaan ympäristönhallintajärjestelmään tulee yrityksen läpäistä arviointi, jossa testataan yrityksen kyky noudattaa toimintaa sääteleviä määräyksiä. (Hollo 2009, 88.)

Taloudellisina ohjauskeinoina käytetään erilaisia ympäristö- ja haittaveroja sekä ympäristömaksuja kuten jätemaksu, vesihuoltomaksu ja öljyrahastoon suoritettava maksu (Erkkilä & Marttinen 2008, 607). Taloudelliset ohjauskeinot voivat

toimia myös ”keppi ja porkkana” -periaatteella, jolloin pyritään kannustamaan yrityksiä ehkäisemään ja vähentämään toiminnan aiheuttamia ympäristöhaittoja. Yhteiskunta voi palkita yrittäjän esimerkiksi verohelpotuksin, jos ympäristöhaittojen vähentämisestä syntyy ylimääräisiä kustannuksia. Taloudelliset ohjauskeinot eivät koske toiminnan saattamista lain määräämään vähimmäistasoon vaan sen ylittäviin parannuksiin. (Hollo 2009, 89.)

Hankkeille, jotka mahdollisesti vaikuttavat ympäristöön, suoritetaan nykyään ympäristövaikutusten ennakkoarviointi. Tarkoituksena on ennen lupapäätöksen tekoa selvittää hankkeen mahdolliset ympäristövaikutukset sekä taata hankkeen vaikutuspiirissä olevien tahojen tiedonsaanti ja mahdollisuus osallistua vaikutusten arviointiin. Ympäristövaikutusten arviointimenettelystä säädetään laissa ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (468/1994). (Hollo 2009, 93.)

Yksityisoikeudelliset yhteisöt, joiden harjoittamaan toimintaan liittyy olennainen ympäristövahingon vaara tai joiden toiminta aiheuttaa haittaa ympäristölle, ovat velvoitettuja ottamaan ympäristövahinkovakuutuksen. Lakisääteisestä ympäristövahinkovakuutuksesta korvataan vahinkoa kärsineen menetykset sekä torjunta- ja ennallistamiskustannukset silloin, kun korvausta ei saada vahingonaiheuttajalta. (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 7.4.2010].)

5.4 Ympäristövastuullisen yritystoiminnan hyödyt yritykselle

Yritystoiminnan päätavoite on tehdä voittoa ja yritys, joka on tuotteidensa sekä palveluidensa ympäristöystävällisyydessä askeleen edellä kilpailijoitaan, on nykymarkkinoilla etulyöntiasemassa. Kuluttajien muuttuessa yhä ympäristötietoisemmiksi, on ympäristöasioiden hyvästä hoidosta muodostunut todellinen kilpailutekijä. Ympäristöosaaminen ei ainoastaan vahvista kilpailuetua vaan se voi myös mahdollistaa uusia liiketoimintamuotoja esimerkiksi tuotekehittelyn muodossa (Hovisalmi & Niskala 2009, 36).

Ympäristöasioiden hyvä hoito tuo myös taloudellisia säästöjä yritykselle. Esimerkiksi tuotannossa tapahtuva uusiokäyttö säästää kuluissa kahdella tapaa;

kallista raaka-ainetta ei mene hukkaan eikä jätteistä synny hävityskustannuksia. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii kaakeleita valmistava Pukkila Oy Ab.

”Pukkila Oy Ab:n tuotantomenetelmä on ympäristöä säästävä. Tuotannon prosessivedet puhdistetaan ja johdetaan uudelleen tuotantokäyttöön. Samoin kaikki epäkurantit laatat käytetään uudelleen raaka-aineena”. (Pukkila Oy Ab [viitattu 7.4.2010].)

Yritys, jolla ympäristöasiat ovat hallussa, pystyy luomaan itselleen hyvän imagon, mikä on omiaan edistämään yrityksen tunnettavuutta kuluttajien keskuudessa. Yritys voi hakea tuotteelleen esimerkiksi jonkin ympäristömerkin käyttöoikeuden, joka viestittää kuluttajille tuotteen koko elinkaaren kestävästä ympäristöystävällisyydestä. Tällaisia merkkejä ovat esimerkiksi Pohjoismainen ympäristömerkki (Joutsenmerkki) ja Euroopan ympäristömerkki (Kukkamerkki). (Valtion ympäristöhallinto [viitattu 8.4.2010].)

6 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli ottaa selvää Suomen ympäristöoikeudesta ja ympäristölainsäädännöstä, tarkastella Suomessa tehtyjä ympäristörikoksia sekä perehtyä ympäristövahinkojen korvausvastuuseen. Yritysten ympäristövastuu valikoitui mukaan työhön, koska varsinkin tuotannollisessa yritystoiminnassa, on aina riski ympäristövahingon syntymisestä. Yritysten aiheuttamat ympäristövahingot ovat monesti huomattavan suuria verrattuna yksityisten aikaansaamiin vahinkoihin.

Suomen lainsäädännössä ei ole vain yhtä lakia, joka sääntelee ympäristöasioita, vaan ympäristölainsäädäntö on pirstoutunut omiksi sektorikohtaisiksi laeikseen. Vakavimmat ympäristörikokset on sisällytetty rikoslain 48 lukuun ja varsinaisia ympäristölakeja, jotka sisältävät viittauksen rikoslakiin, on parisenkymmentä. Aluksi ajatus näin moninaisesta lakien ryppäästä tuntui monimutkaiselta, mutta lakien paljous on perusteltua, koska ympäristölait eroavat toisistaan aiheensa puolesta huomattavasti ja sektorikohtainen jaottelu on selkeä.

Ympäristörikokset ovat lisääntyneet Suomessa viimeisten kymmenen vuoden aikana. Yleisimpänä syynä ympäristörikosten tekemiseen pidetään taloudellisen hyödyn saavuttamista, johon syyllistyvät niin yksityiset henkilöt kuin yrityksetkin. Myös vahingossa tapahtunut ympäristön turmeleminen saattaa täyttää ympäristörikoksen määritelmän. Näitä törkeästä huolimattomuudesta johtuneita tapauksia on lähiaikoina ollut runsaasti. Ympäristörikokset näyttävät lisääntyvän taloudellisen taantuman aikana ja syynä on sekä konkreettinen taloudellinen ahdinko että yritysten henkilökunnan vähentämisestä johtuva työntekijöiden ylikuormitus, joka kiireessä johtaa huolimattomuuteen työtehtävissä.

Ympäristörikollisuutta kutsutaan monesti piilorikollisuudeksi. Ympäristörikos on monessa tapauksessa vaikea tunnistaa ja se onkin syy ympäristörikosten vähäiseen ilmituloon. Poliisin tietoon tulleista ympäristörikoksista selviää vain kolmannes. Suurin ongelma ympäristörikosten selvittämisessä on ensinnäkin syyllisen löytäminen, sen jälkeen syyllisyyden todistaminen ja pitävän näytön hank-

kiminen. Ympäristö itse ei pysty asiassa auttamaan ja silminnäkijöitä on harvoin.

Ympäristörikosten vähäiseen ilmituloon vaikuttaa osaltaan myös lainsäädännön epäselvyys. Ympäristönsuojelulain mukaan viranomaisen tulee tehdä poliisille ilmoitus epäilystä ympäristörikoksesta, mutta se jättää kuitenkin viranomaisen harkinnan varaan sen, että onko teko vähäinen vai ei. Se mikä yhden mielestä on vähäinen teko, ei toisen mielestä sitä ole ja tämä epämääräisyys ilmoitusvelvollisuudesta tulisikin poistaa määrittelemällä se tarkemmin.

Eräs syy siihen, että ympäristörikoksista pystytään selvittämään vain joka kolmas, on ympäristörikosten laaja kirjo. Poliisilla ei monestikaan ole yksinkertaisesti tietotaitoa tunnistaa niitä. Suomessa ei varsinaisesti ole ympäristörikosten tutkintaan erikoistuneita poliiseja, mikä vaikeuttaa tutkintaa. Sen vuoksi yhteistyö ympäristöviranomaisten kanssa pitäisi olla toimivaa, koska heillä on ympäristöasioiden tuntemusta.

Ympäristörikosten estämiseksi tulisi rangaistuksia koventaa. Houkutus jätteiden hylkäämisestä metsänlaitaan vähenevät, kun päällä häälyy kunnan sakon uhka. Myös yrityksille langetettavan yhteisösakon tulisi olla niin suuri, että se toimii pelotteena. Törkeistä ympäristörikoksista, jotka vaarantavat hengen ja terveyden, tulisi saada ehdotonta vankeutta. Ympäristörikos tehdään taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi, joten on sanomattakin selvää, että rangaistuksen lisäksi rikoksella saavutettu hyöty tulisi menettää.

Valvontatoimintaa tulisi tehostaa ja tiedotusta ympäristöasioista tulisi lisätä. Kuntien järjestämät elektroniikkaromun ilmaiset keräyspisteet ovat hyvä keino estää laittomien kaatopaikkojen syntyminen luontoon. Mökkiläiset ovat hyvä esimerkki siitä, kuinka tietämättömyyttään rakennetaan laitureita ja ruopataan rantaa. Kattavalla tiedotuksella laittomat toiminnot varmasti vähenisivät. Tiedotuksen lisäksi tulisi kiinnittää huomiota lupa-asioiden helppouteen, joka estäisi toimintaan ryhtymisen ilman lupaa.

Yritykset haluavat olla hyviä yrityskansalaisia ja monet yritykset ovat jo ymmärtäneet, että ympäristön huomioon ottaminen on yrityksen oman edun mukaista. Kuluttajat määräävät sen mikä markkinoilla käy kaupaksi ja suuntaus on ympäristöystävällisempään suuntaan. On siis viisasta siirtyä ”vihertävään” yritystoimintaan ja ympäristöystävällisiin tuotteisiin ja palveluihin.

Ympäristöoikeus on mielenkiintoinen oikeuden ala ja opinnäytetyön edetessä teemasta toiseen tuli mieleen useita jatkotutkimuksen aiheita, erityisesti ympäristörikos oikeuden alalta. Ympäristörikokset luokitellaan osaksi talousrikollisuutta, mutta talousrikollisuutta käsittelevissä teoksissa niitä ei ole kuitenkaan kovin laajalti käsitelty. Talousrikoksen ja ympäristörikoksen yhteyttä olisi varmasti mielenkiintoista tutkia. Ympäristörikoksia sääntelevä rikoslain 48 luku on ollut voimassa viisitoista vuotta ja olisi mielenkiintoista tietää, miten sitä oikeudessa tulkitaan ja millaisia rangaistuksia ympäristörikoksista jaetaan. Ympäristörikosten harvinaisuuden vuoksi oikeusistuimilla ei ole rutiinia niiden käsittelyyn ja rutiinittomuuden vaikutuksia oikeudenkäyntiin voisikin olla mielenkiintoista tutkia.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Ekroos, Marja 1995. Ympäristövastuu: opas yrityksille. Helsinki: TT-kustannus-tieto.

Ekroos, Ari; Kumpula, Anne; Kuusiniemi, Kari & Vihervuori, Pekka 2002. Ympäristöoikeuden pääpiirteet. Helsinki: WSOY.

Erkkilä, Mikko & Marttinen, Kari 2008. Ympäristöoikeudelliset väärinkäytökset. Teoksessa Defensor Legis N:o 4/2008, 606-612. Helsinki: Suomen asianajajaliitto.

Hakamo, Terhi; Jauhiainen, Kirsi; Alvesalo, Anne & Virta, Erja, 2009. Talousrikkokset rikosprosessissa. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Hollo, Erkki J. & Vihervuori, Pekka 1995. Ympäristövahinkolaki. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Hollo, Erkki J. 2004a. Ympäristönsuojelu- ja luonnonsuojeluoikeus. Jyväskylä: Talentum.

Hollo, Erkki J. 2004b. Ympäristöoikeuden perusteet. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Hollo, Erkki J. 2009. Ympäristö ja oikeus. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Hovisalmi, Satu & Niskala, Mikael 2009. Ympäristöosaaminen kilpailukyvyksi – toimintamalli ja työkalut. Tampere: Teknologiainfo Teknova Oy.

Kolu, Laura 2009. Ahneus ajaa ympäristön turmelijaa usein laittomuuksiin. Sanomalehti Länsi-Suomi 14.2.2009.

Kuusiniemi, Kari (toim.); Leinonen, Jukka; Marttinen, Kari; Salila, Jari & Siitari-Vanne, Eija 2008. Ympäristönsuojelulainsäädäntö. Helsinki: Edita.

Lehti, Martti & Nieminen, Noora 2009. Ympäristörikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008 – Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Lehtipuu, Petri & Monni, Susanna 2007. Synergia – vastuullisen yritystoiminnan menestysmalli. Helsinki: Talentum.

Luntinen, Marita 2000. Ympäristövahinkolain mukaiset viranomaiskustannukset - tavoitteet ja käytäntö. Teoksessa Defensor Legis N:o 2/2000, 333-341. Helsinki: Suomen asianajajaliitto.

Marttinen, Kari; Saastamoinen, Salla & Suvanto, Sanna 2000. Yrityksen ympäristövastuu. Helsinki: Kauppakaari Oyj.

Pennanen, Jaana (toim.) 2006. Ympäristölainsäädännön laillisuusvalvonta – erityisesti ympäristönsuojelulain näkökulmasta. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.

Pirjatanniemi, Elina 2001. Ympäristörikokset. Helsinki: Kauppakaari - Lakimiesliiton Kustannus.

Tuomainen, Jouko 2001. Vastuu saastuneesta ympäristöstä. Helsinki: WSOY.

Tuomainen, Jouko 2006. Vastuu pilaantuneen ympäristön puhdistamisesta. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistys.

Sähköiset lähteet

Hollo, Erkki J. 2004c. Maaperän pilaantuminen ja ympäristövastuu [viitattu 17.8.2009]. Saatavissa <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/2481.pdf>.

Iltalehti 7.11.2008. Jätteitä laskettiin viemäriin [viitattu 23.2.2009]. Saatavissa http://www.iltalehti.fi/vantaa/200811078557649_va.shtml.

Iltalehti 24.8.2009. Vaarallinen myrkyvuoto uhkasi asukkaita Savonlinnassa [viitattu 25.9.2009]. Saatavissa http://www.iltalehti.fi/uutiset/2009082410131999_uu.shtml.

Iltalehti 17.3.2010. Lumet pois turmapelloilta [viitattu 18.3.2010]. Saatavissa http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010031711315472_uu.shtml

Kesko [viitattu 7.4.2010]. Saatavissa http://www.kesko.fi/index.asp?id=D17D43F73D2E46A9BCEE31B70581525D&data=1,URL,http://www.kesko.fi/module/s/page/show_page.asp?id=1041D59BAD2E4E2898980EC39E087B16.

Kuntatiedon keskus [viitattu 29.3.2010]. Saatavissa http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;145;30546;38442;23951;32229

Kuopion yliopisto 2002. Maaperän saastuminen [viitattu 9.3.2010].) Saatavissa http://www.uku.fi/avoin/ymp_terveys/oppimateriaali/terveys/terveys_ympmuutokset6_maapera.html.

Kuusiniemi, Kari 2001. Ympäristörikos, yhteisösakko ja yksilörangaistus [viitattu 17.8.2009]. Saatavissa <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/6.pdf>.

Leppänen, Tanja 2008. Ympäristörikokset Suomessa 2002 – 2007 [viitattu 17.8.2009]. Saatavissa <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/6228.pdf>.

Mtv3 Uutiset 2.4.2009. Nokian vesikriisi: Johtamisvastuu ja tiedotus ontui [viitattu 8.9.2009]. Saatavissa <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/arkistot/kotimaa/2009/04/850331>.

Nissinen, Matti 2003. Ympäristörikoksista käytännössä [viitattu 26.2.2009]. Saatavissa <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/883.pdf>.

Peltotalo, Mika 2009. Finnlinesille kova rapsu kevään öljypäästöstä. Rannikkoseutu-lehti 20.8.2009 [viitattu 31.3.2010]. Saatavissa http://www.rannikkoseutu.fi/cs/Satellite?c=AMArticle_C&childpagename=RKS_newssite%2FAMLayout&cid=1194624492688&p=1194615913495&pagename=RKSWrapper.

Pukkila Oy Ab [viitattu 7.4.2010]. Saatavissa <http://www.pukkila.com>.

Suomen Standardisoimisliitto SFS ry [viitattu 7.4.201]. Saatavissa <http://www.sfs.fi/iso14000/ymparistojarjestelma/>.

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 30.9.2009. Vuosiraportti vuoden 2008 ympäristörikoksista Suomessa [viitattu 22.3.2010]. Saatavissa [http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikokset_raportti2008/\\$file/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikokset_raportti2008.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikokset_raportti2008/$file/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikokset_raportti2008.pdf).

Suvantola, Leila 2007. Luontovahinkojen korjausvastuun uudistus [viitattu 17.8.2009]. Saatavissa <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/5830.pdf>.

Tuomainen, Jouko 2008. Pilaantuneen ympäristön puhdistamisvastuu ja rahoitus isännättömien alueiden puhdistamiseen [viitattu 23.2.2009]. Saatavissa <http://www.ymparistoministerio.fi/download.asp?contentid=95681&lan=sv>

Valtion ympäristöhallinto [viitattu 23.3.2010]. Saatavissa <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=96&lan=fi>.

Valtion ympäristöhallinto [viitattu 29.3.2010]. Saatavissa <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=68&lan=fi>.

Valtion ympäristöhallinto [viitattu 7.4.2010]. Saatavissa <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=1079&lan=fi>.

Valtion ympäristöhallinto [viitattu 8.4.2010]. Saatavissa <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=182582>.

Lait

Alusjätelaki 16.3.1979/300

Jätelaki 3.12.1993/1072

Kemikaalilaki 14.8.1989/744

Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta 19.8.1994/737

Luonnonsuojelulaki 20.12.1996/1096

Maa-aineslaki 24.7.1981/555

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132

Merensuojelulaki 29.12.1994/1415

Rikoslaki 19.12.1889/39

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Vesilaki 19.5.1961/264

Ympäristönsuojeluasetus 18.2.2000/169

Ympäristönsuojelulaki 4.2.2000/86